

AMESTECĂ¹ vb. I. I. l. T r a n s. A pune la un loc, a combina două sau mai multe elemente diferite sau de același fel (dând uneori un corp nou). (Despre lichide) Ceaiul... luă o vâpșea purpurie, amestecându-se cu rumul de Giamaica. C.NEGRUZZI, I 74. / R e f l. (= p a s i v) Vinul cu apă când se amestecă, puterea și-o pierde. ZANNÉ, P. IV 187. A amesteca vinul (laptele) cu apă = a-l subția, a pune apă în el. / A introduce ceva într-un lichid, cu scopul de a prepara o mixtură. În pahar... amestecă... niște buruani adormitoare. ISPIRESCU, L. 106. / (Despre substanțe sau lucruri diferite) Se ajutoră stupul, amestecându-l cu altul. ECONOMIA, 194/20. Varul îl amestecă cu nășâp și apă. DRAGHICI, R. 44/25. De bătea piatra holdelor, apoi pe ale lui le amesteca cu pământul. ISPIRESCU, L. 206. În chimie se amestecau pe lângă bachelile pungi, lanțul briceagului... și tartamurile scăpărătorilor. SADOVEANU, N. F. 12. Mi-ați amestecat cu pământ tomatele mele. id. ib. 33. Între miere amestecă fiere = spun vorbe supărătoare între altele mai plăcute. ZANNÉ, P. III 673. / (Despre neamuri, popoare etc.) A se schimba în urma unui amestec de cu elemente străine. Măcar că de la Râm ne tragem... fiind țara mai de apoi ca la o slobozie, de pe'npregiur viind [popoare străine] și descălăcând, den limbile lor s'au amestecat a noastră. URTORE, LET. I 97/32. / (Despre lucruri de același fel) A schimba și rub, poziția reciprocă. A amesteca cărțile (de joc). (F i g.) Raze de bucurie se amestecau pe fața sa. MARCOVICI, C. 47/24. (Despre ființe) S'au amestecat oile cu caprele. MARIAN. Grauri.. se amestecă printre porumbei și printre ciori. ODOBESCU, III 31. / (Despre ființe și lucruri, numai r e f l.) A dispărea, a se confunda în... a se face una cu. "Să nu te duci astăzi la dansul la masă"... [ziseră], și se amestecară în norod. Acești erau Spancioș și Stroiș. C.NEGRUZZI, I 150. Plecă de lângă el

grăbit [si] se amestecă în gloată. DUMITRIU, B.F.66. Ai lui se amestecau cu cei din Salcia. id. ib. 108. Cele două gloate împânzără câmpul, se amestecară. id. ib. 113. Aceștia... se amestecau printre oamenii cărora nu le venise încă rândul să fie cercetați. PAS, L. 145. Porumbielul îmi sălta, ... Sus, mai sus că se urca, cu norii s'amesteca. TEODORESCU; P.P. 39.

2. (Învăchit) R e f l. (Despre bărbat și femeie) A se împreuna. Își călugări muiarea și se amestecă cu alta. MOXA, 381/26. Al patruz sânga amestecat [este] de se vor amesteca veri premari... PRAVILA (1640), ap. GCR. I 90/20. (Despre animale) Amestecându-se bărbătușii [viersimilor de mătasa] cu muieruștele, atâta ouă, până ce creapă. ECONOMIA, 209/6.

3. R e f l. A se însoți, a se căsători. Cf. URICARIUL, IV 404/3. / A se da de partea cuiva, a trece în partea cuiva, a ținea cu cineva. Grigore Ghica se amestecase cu Leșii, nepăzindu-și credința la deșt. F. VĂCĂRESCUL, IST. 266/29.

4. T r a n s. și r e f l. A confunda. Cs scoțiți și că faceți, când amestecați amăgitoarele porniri ale truții [i] cu rugăciunile cele mai umilite ? MARCOVICI, D. 55/17. Viata este... ciudata comedie Care amestecă împreună și dureri și bucurie. MACEDONSKI, O. I 97. A amesteca Bagdadul cu Tarigradul = a asemăna bun cu rău. ZANNÉ, VI 449. Cele bune s'au amestecat cu cele rele.

5. A-și pierde mintea. La grijă era și toată tabăra leșască, așa se amestecase de rău Leșii. M. COSTIN, ap. CADÉ.

II. (Despre oameni) I. R e f l. și a b s o l. (Construit cu prep. î n, î n t r u, l a, sau cu o propoziție introdusă prin u n d e) A se introduce într'un mediu străin, a se vâri unde nu este chemat, unde nu este potrivit, unde n'are dreptul de a lua parte ; a-și face de lucru, a-și băga nasul, a se vâri, a-și vâri nasul, a interveni nechemat. Să nu se amestece la bo-

ierile Moldovii. NECULCE, LET. II 337/29. La toate ei se amesteca. K.KOGALNICHANU, ib. III 271/6. N'are să s'amestece... unde nu-i fierbe oala. ALEXANDRI, T.965. Te poftesc să nu te amesteci în conversația noastră. id. ib. 766. La noi, până acum,... înalta obləduire nu simte trebuința de a se amesteca în traiful... lichioanelor sălbatice. ODOBESCU, III 38. Prefectul roși. N'ar fi trebuit să se amestece. DUMITRIU, B.F.10. Cu ce drept te amesteci? id. ib. 45. -Ba, s'avem iertare... s'a amestecat uncheșul Haralambie. SADOVEANU, N.F.16. -Apoi, am spus de-asăară că e în cumpână vremea, s'a amestecat..lelea Ileana. id. ib. 100. Subprefectul nu s'a amestecat. Revizorul nu s'a amestecat. PAS, L. I 33. La ce te-ai amestecat? MARIAN. Nu te amesteca nepoftit în vorba altora. ZANNE, P. II 808. Se amestecă ca cimbrul (= se amestecă în toate). id. ib. III 522. Nu te amesteca în țarăte că te mănâncă porcii. id. ib. IV 139. / (Termen juridic) De se va prileji... unui strein să găsească o comoară... să împartă acel lucru cu Pavel; iară Petru să nu se amestece într-un ne-mică. PRAV.MOLD. 43₂. Să fie și de la noi slugilor noastre... acel sat... driaptă ocină, ... și alt nime să nu să amestece. DOC. (1657), sp. HEM. 1054. / T r a n s. (Rar) Nu-ți amesteca lingura, unde nu-ți fierbe oala. ZANNE, P. IV 17. / A b s o l. (Instrumentul amestecării se exprimă cu ajutorul prep. c u) S'o amestecat dracu[1] cu coada. id. ib. VI 624. E x p r. A nu se amesteca = a (fi hotărât a) nu lua parte la ceva (HEM.1054), a sta de (sau la) o parte, a nu interveni, a nu participa. Ce să să facem?... Aici bani nu putem găsi, Domnul de acolo încă nu ne trimete...; și așa, noi nu ne amestecăm. K.KOGALNICHANU, LET. III 203/31.

2. F i g. T r a n s. (Învechit) A defăima, a ponegri, a cleveți, a face intrigi despre cineva (cătore altcineva). Pre mine, Ioan Neculce, ... m'au amestecat ciocoi și cu alți

neprietini la Grigori-Vodă. NEICULCE, LET. II 455/22. Are pismă pe mîna... și îmi amestecă feciorul. id. ib. 381/22. Un om rău... pre toți cu răutatea lui amestecă și-i tulbură. CANTEMIR, IST. 36.

III. S p e c. T r a n s. (Se construiește adesea cu prep. c u) A scutura, a clăti(na), a vîntura, a frămînta. Să astupi sticla... și să o amesteci adesea-ori (a. 1825). ap. TDRG. Ca nu cumva să se aprindă [grăul], va fi bine de a-l muta din loc, amestecându-l cu lopetile. I. IONESCU, C. 177/8. Mai amestecă ceaiul, că nu s'a topit zahărul. HFM. 1053.

[Prez. ind. amestec.]

-Din lat. ammixticare (dela mixtus) : abruzzez ammisteka. Cf. m e s t e c a .

AMESTECA² vb. I. v. mesteca.

AMESTECĂCIUNE s. f. (Învechit) Amestec; amestecare; p r o - miscuitate. Amestecăciune de sânge = incest. Cf. s â n g e a - m e s t e c a t , a m e s t e c a r e d e s â b g e . Fiu... născut întru amestecăciune de sânge, de unii ca aceștia totii să nu cuteaze a se chemare preoți. PRAV. (1640), ap. HFM. 1057.

[Pl. -ciuni.]

- Derivat dela amesteca cu suf. -ciune.

AMESTECARE s. f. 1. Acțiunea de a amesteca și rezulta- tul ei. Puind vin și unt-de-lemn făcut, de fu neamestecată, a- mestecarea lor. MINERUL (1776) 130^l. / (Neobisnuit) Acțiunea de a mesteca cu ceva (o pastă, sau substanță). Amestecare cu lingura în ceva bucată. LB.

2. (Învechit) Act sexual. Nu cu amestecare bărbăteas- că... se va zămisi. VARLAAM, C. II 872. E x p r. Amesteca-

re de sânge = incest, căsătorie între rude de sânge (reală sau fictivă). Amestecarea de sânge se face în doi chipuri : chipul de nuntă înainte de nuntă, când se va cununa neştine cu vreo mulară carea nu i-o au dat pravila ; iar a doi înainte fără de nuntă... [când] să împreună cu dînsa încă înainte de cununie. PRAV. MOID. 117½.

3. F i g. Intervenţia nelegală, ingerinţă, amestec ilegal ; (învechit) intrigă, clevetire. Basarab-Vodă... înţelesese de amestecarea ce l-au amestecat ginera-său, Constantin Duca-Vodă. MUSTŢI, LET. III 31/25.

[Pl.-cări.]

- Abstract verbal al lui amesteca.

AMESTECAT s.n. Amestecare. Betonul care se învârtăşte în maşinile de amestecat. V.ROM. 1950, nr. 12. Amestecatul vinului cu apă sau sifon.

- Participiul lui amesteca cu valoare de adjectiv.

AMESTECAT, -A adj. 1. Combinat, reunit într'un amestec. adunat laolaltă, pus împreună sau în legătură cu... Nu era amestecat cu ceilalţi boieri la Sfat. NECULOE, LET. II 266/21. Cu sarmaţii, amestecaţi au trăit. CANTEMIR, IST. 261/16. Vinul a - mestecat cu sânge făcuse o baltă. C. NEGRUZZI, I 152. [Mirosul de humă] venea dinspre Dunăre amestecat cu mirosul de bală. DUMITRIU, B.F. 15. Stătură toţi trei... în aerul viu... însă amestecat cu miros de zăpadă. id. ib. 22. Se auzeau strigăte... amestecate cu fosnetul şi şueratul de aburi. id. ib. 79. Tomii peste ei un pahar-două de apă amestecată cu vin. SADOVEANU, N.F. 90. Se plecă ca să bea apă, Macoveiu îi da în ceafă, De bea apă sangerată, Cu măsele amestecată. THEODORESCU, P.P. 592. / (După fr.

tremper) Angrenat, vârit (într'o afacere, într'o chestiune etc.)
Nste amestecat într'o afacere incorectă.

2. (După fr. mêlé, germ. gemischt) Diferit, împes-
 trit. Discursul său a fost primit cu sentimente foarte ames-
tecate. Se mai auzi o vreme murmurul greu de glasuri amestecate.
 DUMITRIU, B.F.62. Lume amestecată = fel de fel de lume, cu re-
putație bună și rea. Era lume amestecată în curtea caretașului.
 PAS; L. I 75. Ca să arate că saloanele sale au căutare, strică
obiceiurile, îngăduind să-i vină lume amestecată. id. ib. 103.

3. (Adesea cu nuanță peiorativă) Incurcat, neorân-
 duit, una peste alta. Și așa au stătut lucrurile amestecate doi
ani. NEQUICW, LWT. II, 422/3. Atuncea dinaintea lui Arald zidul
piere; El vede toată firea amestecat' afară, Nincoare, fulger,
ghiațăm vânt arzător, de vară. HMINESCU, P. 207. / (Învechit;
Jur.) Nedelimitat. Fiind moșia Ulmuștilor amestecată și ne-
hotărită de către alte silști ale lor... DOC. (.693), ap. HMM. 1056.

4. (Jur., învechit, în expresia) Sânge amestecat = incest. Cf. amestecare sau amestecăciune
de sânge. Cea ce s' curvăso cu rudele și cu cus-
crile și cu cumătrele sau finele lor, acesta se chiamă sânge
amestecat. PRAVILA (1646), ap. HMM. 1057. Al doile sânge amestecat
iaște: de se va afla tată cu fata lui. PRAVILA (1640), ap. GCR. I
90/15. Puind vin și unt-de-leam, făcu de fu neamestecată, ames-
tecarea lor. MINHIUL (1776), 130. / (Cu funcțiune adverbială)
În mod incestuos. Amestecat = mixtim promiscue...; vermisch
 LB.

- Participiul lui amesteca cu valoare de adjectiv.

AMESTECĂȚIS s.n. (Învechit) Multe lucruri amestecate

la un loc, belșug de lucruri. Den amestecățișul tău ai îmbogă-
țit pre toți împărații pământului. BIBLIA, ap. CADĂ. [Pl.: țiguri.]

- Derivat dela amestecat cu suf. -iș. Cf. gr.

AMESTECĂTOR, -OARE adj., s.m.f și n. I. A d j. Care a-
mestecă.

II. S u b s t. I. S.m. (Învechit) Intrigant. Ameste-
cătorii de răutăți și a păcii nepriatini într'alt chip îl zu-
grăvesc. CANTEMIR, IST. ap. HEM. 1058. Sânt amestecători de domni.
N. COSTIN, LIT. II 115/28.

2. S.n. Unealtă de amestecat, unealtă cu care se a-
mestecă ceva. LB. / (Tehn.) Dispozitiv mecanic cu care se mes-
tecă materialele în formă de pulbere, sau pastele, în scopul
omogenizării lor. Cf. m a l a x o r. Amestecătorul de fontă
este un aparat industrial de mare capacitate, confecționat din
tablă de oțel, căptușit... cu material refractar. HERESCU, N.
TEHN. MEC. 46.

[și : (învechit și dial.) : amestecătoriu, -oare
adj.]

- Derivat dela amesteca cu suf. - (ă)tor.

AMESTECĂTORIU, -OARE adj. v. amestecător.

AMESTECĂTURA s.f. I. Acțiunea de a amesteca, l. Amestec,
mătură. [Simțea] o nehotărîtă amestecătură de ură și de curio-
zitate, o dorință de a se apropia de față, de a o cunoaște și
a o povătuși. ZAMFIRESCU, R. 170.

2. (Adesea cu o nuanță peiorativă) Divergență, ne-
înțelegere, conflict, vrajbă. Văzând aceste amestecături între

Leși și între Moldoveni, imbla la mijloc cumva să-i împacă. URCHW, ap. TDRG. Ei ar fi bucuroși să se înceapă nescareva amestecături. AXINTIF URICARUL, LRT. II 153/15. Au murit și craiul... și era multă amestecătură între Leși, că nu-și putea alege craiu. NHCULCW, ib. II 230/27. Acolo, în oastea lui Grigorie Vodă,... s'au făcut niște amestecături. ȘINCAI, ap. GCR. II 205/23. Asupra păcilor foarte avea ei în viața-și uri și cu mare bucurie căuta amestecături. PANN, K. II 22/12. / Neorânduială. I s'au măsurat chiverniseala, cu multe amestecături. NHCULCW, LRT. II 313/22. / Ingerință. Nimine den ruda mea și den oamni mei cu acia moșia traba să n'aibă, nici vreao amestecătură. DOC. (1677), ap. HEM. 1059. / (Învechit) Intrigă, clewetire. Au început a face multe amestecături și lucruri neplăcute între acești boieri. MUSTE, LRT. III 59/15.

II. (Cu înțeles concret) 1. Rezultatul amestecării (unor substanțe) Spoindu-se... cu amestecătura aceasta de lacrimă, îi veni văzul. ISPIRESCU, L. 344. În ziua de Sf. Alexie fac mai toate Româncele din Bucovina o amestecătură de făină sau crupe cu apă și... o duc... peste hotarul grădinei. MARIAN, SE. II 206. [Mugurii] îi amestecă cu țărițe din căpistere, cu aluat de la Crăciun și miere de fagure... Această amestecătură (plămadă) o bea bolnavul cu apă. ȘEZ. IV 23. / S p e c. (Învechit, despre metaie) Aliaj. Zidiră cu piatră și spoiră cu cioale și cu aramă și cu amestecătură. ALEXANDRIA, 130. Porți pestrice, cu aur și cu argint-amestecătură. MINHIUL (1776) 29¹.

2. Amestecătură de oameni de tot felul. Te simțesi bine în amestecătura de băieți și fete de pretutindeni... PAS, Z. I 295. (Flipctic) Amestecătură multă s'au suit împreună cu si. BIBLIA (1686) 48¹.

[Pl.-turi.]

- Derivat dela amesteca cu suf. -ătură.

AMESTECUȘ s. n. = amestec. MARIAN. [Pl.-cușuri.]

- Derivat dela amesteca cu suf. -uș.

AMETEALĂ s.f. 1. Turburare a stării fizice a unei persoane (din cauza unei boli, unei indispoziții, unei emoții etc.), pierdere (parțială și de scurtă durată) a cunoștinței; buimăcare, zăpăceală. Ameczale = delirium. ANON. CAR. Robinson... s'au cuprins de o ameteală cu greață. DRAGHICI, R. / 29. Atât te bucuri de tare, încât ametești îți vin. PANN, H. I 88/5. Am strigat, iesind din ameteala ce mă cuprinsese întru auzul barbarilor numiri a buchilor. C. NEGRUZZI, I, 9. Unia dondăneau ca nebunii, până-i apuca ameteală. CRĂNGĂ, A. 84. Dumnezeu știe, cât a rămas acolo, până s'a desmeticit din ameteala ce-i veni căzând. ISPIRESCU, L. 100. Dar mă băteai... Îmi trăgeai palme de mi venea ameteala. DUMITRIU, B. F. 144. Tata șambea într' o ușoară ameteală. SADOVEANU, N. F. 18. De vreo două zile, mă tot ia cu ametești și cu greață. (F i g.) E atâta ameteală și turburare în lagărul atâțătorilor la războiu, încât orice om cinstit își dă seama că și-au pierdut capul. / (Învechit) Congestia cerebrală, paralizie. L-au lovit o ameteală ce se zice damla. NECULCE, LET. II 425/36. / S p e c. Stare de beție, îmbătare. În ameteala vinului au spus multe bazaconii.

2. (Pat.) O boală de copii; criză comițială, epilepsie. În Transilvania... numele de botez al unui copil se schimbă când... capătă ameteală, îmbătăciune sau stropsală. MARIAN, NA. 226.

3. (Regional, adesea în forma ameteală pentru pești) Gogoși otrăvite care se aruncă în apă pentru a produce ametețire peștilor. Com. T. MODUN (Lugoj).

4. C o m p u s e : (Bot.)

Ameteala oilor = r ă s e f u g. PANTU, PL².

[Pl. -țeli și țela. / Și : (dial.) ametală, amăteală. (POLIZU).]

- Derivat dela ametești cu suf. -eală.

AMETI vb. IV. I. l. T r a n s. A face (pe cineva) să-și piardă (pentru un moment) claritatea conștiinței, să simtă că totul se învârteste în jur, a zăpăci, a năuci. L-a izbit atât de tare cu ușa, încât l-a ametit cu totul. / F i g. "Amățiși besearica?"... - Ku nu o amățescu, ce tu o amătești și o turburez[i]. DOSOFTEIU, V.S.145₂. Pentruce incurci și amătești pe băieți. C.NEGRUZZI, I 9. Patruzeci și șapte!.. prea destule, ca să amătească capul unui biet școlar. id. ib.261. Spânului îi mergea gura ca pupăza, de a amătit pe împărat. CREANȚĂ, P.230. Vorbele lui atâta îi amățise, încât, de spaimă,... se pierduseră cu totul. ISPIRESCU, L.294. O speranță... și amătea sufletul lui. MINESCU, N.74. Se vede că te-a amătit cineva. CALINESCU, F.O. II 305. Frigurile te răcesc, Dragostele te amătesc. ALECSANDRI, P.P.244. Ori la cine ea privește, Cu vederea l-amătește. SEVASTOS, C.172. Zmeul cerea a[-l] suci încoace și în colo..., ca să-l amăță la cap și... să-l răstoarne la pământ. CĂTANĂ, B.I.103. K x p r. A amăți capul cuiva cu vorbe = a vorbi mult și repede pentru a convinge pe cineva. Cf. BARONZI. / A scoate din minți. De-acum te țina, S'amătești bine Pe cioclovine! ALECSANDRI, T.921. / A îmbăta. Ipate îi dă de băut, până le amătește pe amândouă. CREANȚĂ, P.173. / K x p r. A o amăti = a face o acțiune în mod incomplet, superficial, a lăsa numai impresia că o duci până la capăt; a o incurca (BARONZI), L. I 124). Am cam amătit-o la examene. / (Învechit; în forma amăți) A înșela. Sigismund ca să amătească pre Turci și pre Tătari că el nu are vreun amestec cu Nemții..., au înconjurat... Clujul. ȘINCAI, HR. II 29¹/₂₄.

II. l. R e f l. A-și pierde capul, a avea (sau a căpăta) amățeală. Începând a tuna și a fuzgera cu mare trăsnet..., au căzut asupra cortului de l-au detunat și, fiind terzimanul supt cort, atât s'au amătit, cât au fost ca un mort. K.KOGALNINICIANU, LFT. III 193/33. / F i g. A se zăpăci. Se amățise oa-

menii lui Ștefan-Vodă, biruitoari văzându-se. N. COSTIN, LET. I 127/33. De o bucată de vreme neocși, Românii noștri s'o amețit de cap, par'că i'o umflat Rusaliiile. ALEXANDRI, sp. HEM. 1061. Se ameți, se fătâci, când se văzu încongiurat de o mulțime de lume. ISPIRESCU, L. 136. / A se îmbăta îmbăta, a fi atins de băutură, a fi beat. Când capul se amețește, picioarele dovedesc. CANTEMIR, sp. ZANNE, P. II 35.

2. I n t r a n s. (unori a b s o l u t) A fi cuprins de amețelă, a se zăpăci. Ameșesk = delirium potior. ANON. CAR. Împăratul... au amețit, de milă. NECULCE, LET. II 361/31. Ia, așa am amețit și eu, stăpâne, când mi-si dat cu frâul în cap! CRĂNGĂ, P. 196. El fugea așa de tare, cât biata față ametea, nu alta. SBIERA, P. 313. Ciocărlia, când cântă, se suie câte odată până sus, la vânturile turbate, acolo amete și cade jos. HEM. 1062. M'au apucat niște sfârșeli din stomah și am amețit. / (Pat.) A suferi de amețeli, a fi apucat de amețeli. Dracul și'n om se bagă; scel om amețește din când în când [și] se trânteste pe jos. ȘEZ. IV 180%. / F i g. Polidor amțise, tot dându-i sfat. PANN, K. I 100/11. Baba atunci a amețit de bucurie. CRĂNGĂ, P. 79. Vai de mine și de mine Iliuță, ametiseru de spaimă și am pus de două ori zahăr. SADOVEANU, N. F. 162. Mai amețește de frică, văzându-l pe zmeu venind tot fuga în urma lor. RĂTEGANUL, P. I 37:

[Prez. ind. amețesc și (Transilv.) amet. / și : ameți (ȘINCAI, HR. II 291/24), (dial.) amăți (POLIZU) vb. IV.]

AMEȚIRE s. f. Acțiunea de a ameți și rezultatul ei. N'ai să-i câștigi de partea ta prin amețire cu vin sau cu forbe frumoase. [Pl. - țiri.]

- Abstract verbal al lui ameți.

AMEȚIST s. n. (Miner.) Piatră prețioasă (varietate de cuarț) de culoare violetă. Două inele de entrax piatră și de

filioth și de amethyst. ALEXANDRIA, 153/2. / Ametist oriental =
varietate de ametist. MACAROVICI, CH.367. / F i g. A serii lă
crămăre de ametiste și opale. MACEDONSKI, O. I 64. Purtam aripi
odinoară, sub cer înalt de ametist. LESNKA, I.108. [Pl.-tiste.
/ Scrie și : (după fr.) amethyst. / Și : (rar) ametistă s.f.]
-N.din fr. amethyste.

AMETISTĂ s.f. v. ametist.

AMETIT-s.n. = ametrie. Ce este bun la privit și les-
ne la ametit ?(Vinul). GOROVNI, C.394.

- Abstract verbal al lui ameti.

AMETIT,-A adj. Zăpăcit, năucit, cuprins de amețeală.
O năprasă întâmplare l-a făcut să cadă ametit la pământ. DRĂ-
GHICI, R.74/3. Se scoală ametit, căsnit de boală. BARAC, A.
64/3. Blanda turturică a sosit, ametită de bucurie, aproape de
soțul ei. ODOBESCU, III 35. Și sufletul meu, ametit, se simte
vecin egal cu umbra cealaltă. BENIUC, C.P.7. ~~xxRxiRxxxGuxxintax~~
~~dușăxinxaltăx parte,xafureaxxfărăxcunostință. Sufletul meu a-~~
metit, se simte mai dârz. BENIUC, V.7. Tu, ametește poet, vesteș-
te eroul. id.fb.116. Inima... mi-i plină De visuri ametește de
lumină. id.fb.149. N'am mâncat... de ieri, oameni buni, is ame-
tit de scârbă. SADOVHANU, N.F.94. D-sa a fost ca stăția altii, a-
metit de mirajul de "fata morgana" al idealismului filosofic al
epocii imperialiste. VITNER, CR.68. / F i g. Cu mintea dusă,
în altă parte, aiurea ; fără cunoștință. Bătrânul Socoleanu...
se lăsase pe un scaun... ametit , răpit. C.NEGRUZZI, I 6. / S pe c
îmbătat (ușor), băut. beat. Au dat foc caselor, dacă s'au scu-

lat de la masă, ametit de vin. M.COSTIN, LNT. I 311/2. Ostaşii
ametiţi de beţie, făceau numai o slabă împotrivire. C.NEGRUZZI,
 I 153. F x p r. Vorbă ametită = vorbă (sau spusă) echivocă.
 BARONZI, L. I 124. / (Cu funcţiune a d v e r b i a l ă) Zăpă-
 cit, bâiguit, în bobote. Răspunde cam ametit la examene. Vorbeş-
te ametit.

- Participiul lui ameti cu valoare de adjectiv.

AMETITOR, -OARE adj. Care ameteşte. Un nor ametitor
veni şi se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se invâr-
teste cu mine. C.NEGRUZZI, I, 54. F x p r. Înălţime ametitoare =
 înălţime atât de mare, încât nu poţi privi la ea (de jos) sau
 de pe ea, fără să ameteşti. [Şi : amăţitor, -oare adj. POLIZU;
 (invechit şi dial.) ametitoriu, -oare adj.]

- Derivat dela ameti cu suf. (i)tor.

AMETITORIU, -OARE adj. v. ametitor.

AMETITURA s. f. (Rar) = ameteală. [Pl. -turi.]

- Derivat dela ameti cu suf. -itură.

AMEZA vb. I. v. anneza.

AMFIBIU, -IŢ adj., s. m. f şi n. (Biol.) I. A d j. (Despre
 plante şi animale) Care poate trăi şi pe pământ şi în apă.
Foca este un animal amfibi. În toate bălţile există plante
acvatice şi plante amfibii. / F i g. Care are o natură (sau un
 aspect) dublu, care ţine de două stări în acelaş timp. A !
tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice. C.NEGRU-

ZZI, I 10. Cocoul Andronache era din soiul acei amfibiu...

care se ține mai presus de starea a doile. id. I. 72.

II. S u b s t. ¹s.n. și fl. Animal care are în primele faze ale dezvoltării lui branchii (putând respira în apă), iar mai târziu plămâni. Cf. b a t r a c i a n.

2. S.n. și f. (Tehn., și în forma amfibie sau vehicul amfibi) Vehicul automobil cu caroseria transformată pentru a merge pe uscat și a pluti și pe apă. LEX. TEHN.

-N. din fr. amphibie idem.

AMFIBOL s.m. (Min.) Silicat complex de mangan, fier, calciu, cu puțin potasiu și aluminiu, care se găsește în rocile eruptive și în sisturile cristaline. LEX. TEHN. [Pl. -boli.]

-N. din fr. amphibole idem.

AMFIBOLIC, -A adj. v. amfibologic.

AMFIBOLIT s.n. (Min.) Rocă metamorfică, formată în cea mai mare parte din hornblendă și feldspat. LEX. TEHN. [Pl. -lita.]

-N. din fr. amphibolite.

AMFIBOLOGIC, -A adj. Cu două înțelesuri, echivoc, ambiguu. Filosofia lui Kant este amfibologică amfibolică. A. RAV. ap. LENIN, MAT. EMP. 224. [și: (rar) amfibolic, -ă adj.]

-N. din fr. amphibologique.

AMFIBOLOGIE s.f. Construcție defectuoasă (de stil, de limbă etc.) care poate lua două înțelesuri. Cf. e c h i v o c, a m b i g u i t a t e.

-N. din fr. amphibologie.

AMFIBRAH s.m. și (rar) n. (Metr.) Picior (de vers) format dintr' o silabă lungă (sau accentuată) precedată și urmată de câte o silabă scurtă (sau neaccentuată) (√ - √). [Pl.: brahi și (rar) -brahiuri. / Și : amfibrăhiu s.n.]

-N. din lat. amphibrachus. gr.

AMFIBRAHIU s.n. (Metr.) v. amfibrăh.

AMFIOX s.m. (Zool.) Mic animal acvatic, în formă de pește, a cărui structură face legătura dintre nevertebrate și vertebrate. [Pl.: ocși. / Și : (în forma latinescă) amfióxus s.m.]

-N. din fr. amphioxus.

AMFIOXUS s.m. (Zool.) v. amfióx.

AMFITEATRU s.n. 1. (Antic.) Edificiu de formă rotundă sau semicirculară (de obicei neacoperit) cu șiruri de trepte de jur împrejur, unde se dădeau lupte de gladiatori, de fiare sălbatice, jocuri etc. Cei d'întîi preoți... În circ, amfiteatruri, puterea înfruntară. ALEXANDRESCU, M. 26. Amfiteatrele, băile, apeductele. BALCHESCU, M. V. 6.

2. (Modern) Sală cu bănci așezate pe un plan înclinat (sau pe trepte), pentru cursuri, experiențe etc. Cursul de limba română se ține în amfiteatrul mare dela etajul al doilea.

3. Configurație a unor terenuri muntoase sau deluroase, în catari circulare. Un mare amfiteastru de stânci și de prăpăstii. C. NEGRUZZI, III 219. De prin îndoiturile posomorite și adânci ale imensului amfiteastru albastrui al munților... negurile albe se ridicaseră. HOGAȘ, M. N. 57. Munții se depărtează,

intr' un cerc larg, formând un amfiteatru, în care liniștea și lumina zilei se întorc. BOGZA, C. O. 252.

[Pronunț. -te-a-tru și (prin analogie cu vorbe vechi românești) -tea-tru. / Pl. -teatre, (rar) -teatruri.]

-N. din lat. amphitheatrum (< grec.

de amândouă părțile și teatrul)

AMFITRION, -OANA s. m. și f. Stăpânul unei case la care ia masa cineva; persoana care dă o masă, un ospăț. N'ai să încerci așa ceva chiar asupra amfitrionului d-tale. HOGAȘ, DR. II 196. Pe femei tot astfel le măsoară amfitrionul, în vreme ce ele făceau o plecăciune în fața lui. PAS, L. I 105. Aves foarte curioase idei părințele amfitrionului noastre. id. ib. 121. [Pronunț. -tri-on. / Pl. -oni, -oane.]

-N. din fr. amphitryon.

AMFORA s. f. (Antic.) Vas de formă ovoidală, cu fundul ascuțit, cu două toarte așezate simetric, făcut din pământ ars și folosit la păstrarea vinurilor și untdelemnului. Lebăda... părea... o amforă... gâtu-i ca o toartă... se rotunzea. ALECSANDRI, P. III 526. [Toarțele] din amfore de aur varsă al vieții dulce vin. MACEDONSKI, O. I 274. [Pl. -amfore.]

- N. din lat. amphora, grec.

AMIANT s. m. v. amiantă.

AMIANTA s. f. (Min.) varietate de asbest; substanță fibroasă, având în compoziția ei silicați de magneziu, necon-

bustibilă, rău conducătoare de căldură și electricitate, flexibilă, inalterabilă la foc; se poate țese. LEX-TEHN. Garnituri de amiantă. [Pl.-ante. / și : amiant s.m. (pl.-anți)]

-N.din fr. amiante.

AMIAZA s.m., s.n. v. amiază.

AMIAZA adv., s.f. I. A d v. I. ([^]Învăchit și pop.) La orele 12 din zi. Când dormita împăratul amiazăzi, și intrară și-l prinsără, și-l prinsără MOXA, 382/9. Sara ș'amiazădăzi... grăesc la Domnul. DOSOFFIU, PS. 181. Pierisă soarele... tocma amiazăzi. M. COSTIN, LWT. I 232/4. Precum odinăoară kvnicul Diogenis cu făclia aprinsă amiazăzi pe uliță, așa astăzi în mijlocul Romii pre cel hiriș Roman... de abia să-i nemerească. CANTEMIR, HR. 11. Dar raza-i ce învie.. Umbra o înghite, când soarele-i amiază. ALFOSANDRI, P. III 119. / (Complinit prin de zi) Scoate ce lumea dereptatea ta și giudetul tău ca amiazădăzi de dăzi. PSAL. SCH. 111/6. Seara și demăresta și amiazădăzi de dăzi vestescu și spunău. Ib. 169/18, cf. CORESI, PS. 93, 143. H x pr. Cruce-amiază(zi) = la zenit. Mergi,... și când va fi soarele cruce-amiazăzi, atunci te răpede iute și apucă un puiu. SBIERA, P. 25. (Cf. Îi zise că tocmai la amiază când va fi soarele în cruce, să înalte o prăjină. ISPIRESCU, L. 127.) Când e soarele drept la amiază, adică punct [la] 12 oare, zic că e vruce-amează. MARIAN, SH. I 107.

II. S.f. I. Timpul dela 12 din zi. Când pomul lasă umbra sa drept la rădăcină, atunci se zice că e amezul. HEM. 1068. Un vin și-o țigară și-amiezuri de zile se duc Ca o simptomă fugară. BACOVIA, O. 169. (Precedat de o prep.) Întunecă soarele într'o amiazăzi cât se vedea stealele. MOXA, 402/3. S'au

intunecat soarele, de amiazăzi până de către seară. VARLAAM, C. 105.
 2. Multe divanuri făcea... din amiazăzi în desară. NECULCH, LIT. II 212/27. Nu mai era... chip să doarmă cum dormea alte
dăți până pe la amiază. CRĂNGĂ, P. 264. Văzduhul neclintit al
amiezii ne cocea ca în cuptor. SADOVEANU, N.F.73. Mi-e sufletul
în soarele de amiază. BENIUC, V.55. Cătră amiază, mă întorceam
de la gimnaziu mormâind o declinare elină. SADOVEANU, N.F.32.
A trecut la amiază pe la noi cuscru Haralamabie. id. 1b.86. Fra
într'o duminică, înainte de amiază. PAS, L. I 8. Vai săracu [1]
diacul... Pentru o țâr' de parastas, îți zbiară pân' la amiază!
 IARNIK-BĂRSĂNEANU, D. 470. Poporul zice că soarele e tras de boi
de dimineață și până la prânz, de bivoli de la prânz până la a-
miezi, de cai de la amiezi și până seara. HEM. 1069. / L o c .
 a d v. În (sau întru, sau la) amiază(zi) = la orele 12 din zi.
Întru amiazăzi (l a a m i a z a z i N. TESTAMENT, 1648) în
cale, văzduhu, împărate din ceriu, ... luminră. COD. VOR. 76/9. I
s'au arătat într'amiazăzi chipul svintei cruci. DOSOFTEIU, V
 S. 171. Când era soarele în amiază, firea făcea. HMINESCU, N. 12.
În amiază, venind pe vale, întâlnii pe Lina'n cale. COȘBUC, B.
 9. / (Învechit) În amiazăzi = la orele 12 din zi. Cf. n a -
 m i a z a . Se ivi lui [Avram] dzău... în amiazăzi. BIBLIA (1688)
 11. / (Învechit) P(r) e a z i (măine, într'o zi etc.) pe la (sau
cătră sau spre) amiază(zi) = către orele 12 din zi, către prânz
prânz. Acest răspuns a venit... într'o zi, pe amiazăzi. NECUL
 CH, LIT. II 339/11. După aceea... nu mai da pe la izvor..., până
a doua zi pe la amiază. CRĂNGĂ, P. 224. / După amiază(zi) = după
orele 12 din zi, după prânz. Îmblășîn raiu la răcoare, după a-
miadzăzi. PALIA (1582), ap. OCR 51/18. Ku gândesc, ... pe după
amiază să-ți pun de-a binele nora în Piatră. CRĂNGĂ, P. 115.
A fost pe la mine ieri după amiază. DUMITRIU, B.F.75. (S u b -
 s t a n t i v a t) Toamă după amiazăzi trecându-se, s'au scu-

lat. DRAGHICI, R. 71/17. Da, fusese un chin îngrozitor după amiaza [petrecută] împreună cu ea. DUMITRIU, B.F.150. / De asupra amiazului = la zenit. Tocmai când soarele e d'asupra amiazului, [căruța] sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. ODOBESCU, III 16. / De amiază(zi) = a) l o c . a d v. (pe) la amiază. (Mold.) după prânz. Cf. d e m i a z, d e m i e z. De-amiază, când a venit Cerbul aici la izvor să beie apă..., să ieși încetisor. CREANGA, P.225. De amiazăzi Să fii gata, că plecăm. b) l o c . a d j. = de prânz, dela orele 12 din zi; de miezăzi. Gheorghe Gintă... pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori cu vânat la conacul de amiază. ODOBESCU, III 15. Mi-e sufletul în soarele de-amiază Pe holde risipit ca vântul cald. BĂNICU, V.55. W x p r. (Prin contăntare cu z i u a m a r e sau z i u a a l b ă) Z i u a în amiază (cea)mare sau z i u a în amiază albă sau z i u a (la) mieza (l'amiază). (învechit) z i u a amiazăzi(mare), amiazul mare = la prânz, la (chiar)la orele 12 din zi, în plină zi. I'au pus pe un cal..., cu fața spre coada calului... și-l ducea prin mijlocul târgului..., z i u a amiazăzi mare. NENCULEA, LIT. II 252/31. Le-au tăiat capetele a tustrii, z i u a amiazăzi, la fântâna de'naintea porții. id. ib., ap.HFM.1067. (Probabil din cauza rimei) Datu-i-ați vreo jalbă, Să-i spuneti că v'au ponegrit z i u a'n amiază albă ? ZILOT, CRON.82. Aici se făcu multe pozne, z i u a mieza-mare. ALEXANDRI, T.1117. Când fu la miezul mare, fugarul stătu locului. ODOBESCU, III 179. Mă duc, z i u a mieza-mare, la moș Vasile, ... să fur niște cireșe. CREANGA, A.47. Hai scoală !... e z i u a'n amiază mare. HMINESCU, N.12. Dar zăduhu!... simte bine, c'o sugrumă z i u a la mieza-mare. DELAVRANCA, S.37. Ce cați Iancule pe aici ? Numai cu palmele goale, Z i u a'n amiază cea mare ? POP., ap.HFM.1068. / (Regional) Amiază pilor = (la ciobani) timpul dela orele 9 până la orele 11. HFM.1070. Cf. m i e z u l - z i l e i, s u b - a m i a z ă.

2. (M e t a f o r i c) Jumătatea (vieții), zenitul (vieții). Nu vezi, c'a trecut soarele de-amiază-zi: sânt mai mult bătrân decât tânăr ! CREANGĂ, P. 154. Pentru mine a trecut soarele de amiază: am început a îmbătrâni. SADOVEANU, SĂM.V. 892. / F i g. Mijlocul, punctul culminant (al vieții). Izbit fără de veste și fără a fi amenințat, în amiaza zilelor tale..! MARCOVICI, C. 47/6.

3. (cu înțeles c o n c r e t; și în forma amiaz) Mâncarea dela orele 12 din zi, prânzul (cel mare); (în forma amiazăzu) masa de amiază (CHEST.VIII 2) ; (cu înțeles a b - s t r a c t) timpul, durata acestei mese. Ni, dacă n'oiu veni, o să-i duci amiazu'n câmp și pace ! R. CIOFLEC, SĂM. IV 169. L'a-meaz iar s'o dus Rumânu/1] acasă, să spună să vină găzdoaia cu amiazu[1]. POPOVICI, R.D. 162. Și m'o blăstămat maica Să n'am cină cu lumină, Nice prânz cu voie bună, Nici amiaz fără năcaz, Fără lacrimi pe obraz. MÂNDRESCU, L.P. 33, cf. IARNIK-BĂRSANU, D. 195.

4. (Regional; în forma amiez) Loc unde stau vitele la amiaz. PORUCIC, W. 68.

5. (În opoziție cu (a)m i a z ă n o a p t e) Miază-zi, sud. O sută [de îngeri] despre răsărit, altă sută despre apus, altă sută despre amiază-zi, altă sută despre miez-noapte. CUV.D. BĂTR. II 312. Despre amiază-zi se închide cu marea. M. COSTIN, LET. I 7/24. A Romanilor împărăție... de la amiază-zi la miez-noapte se întinsease. CANTEMIR, HR. 170. Fruntea stupinei să stea spre amiază-zi. ECONOMIA 203/3. De va sufla vântul amiază-zeului, atunci însemnează ploaie. CALENDARIU (1814) 77/21. Am îmblat toată partea despre amiază-zi a Italiei. BĂLDIMAN, N.P. II 180/5. Pe un deal despre amiază-zi a satului Șuharăul se găsește o piatră în patru muchi. ODOBESCU, II 224.

[Pl. -miezi și-mieze . / Si : (II,3) amiază, (dial.) amiazăz (CHEST. VIII 2) s.m. și h.; (sd. II 4) amiez s.n.; amiază adv., amiazăzi s.f.; (prin asimilare vocalică) amiazizi s.f. (LB); (învechit, uneori și articulat) amiádzădze (DOSOFTEIU, sp.HNM.1068), amiazăzia (PSALT. ap. id.) s.f.]

AMIAZI adv. v. amiază.

AMIAZAZI adv., s.f. v. amiază.

AMIAZAZIA s.f. v. amiază.

AMIBĂ s.f. Animal din genul protozoarelor, cu corpul format dintr-o masă de protoplasmă (în genere incoloră) în interiorul căreia se găsește un nucleu; trăește în ape dulci și chiar pe uscat. [Pl. -mibe . / Și : amébă s.f.]

-N. din fr. amibe.

AMIC, -A s.m. și f. Prieten(ă). O pară să fi fost amici, să ne iubim cu dor. EMINESCU, P.127. Îți sunt dator de multă vreme, amicul meu, o poezie. MACEDONSKI, O. I 217. Deodată amicul îl luă de braț. DUMITRIU, B.F.161. Maria și Cornelia sunt amice încă din copilărie. / (Ironie) Persoană, individ (chiar necunoscut). Cf. e t ă ț e s a n, t i p. Dughiana e plină de amici, toți funcționari publici și profesioni libérale. CARAGIALE, S.N.119. Amic [cu sens de] individ [apare] foarte des la Caragiale, unde are semnificație socială, din cauza ușurinței cu care atâția oameni invocă "prietenii" sus-puse. IORDAN, STIL.355. Amicul primii foarte defavorabil planul meu. CALINESCU, ALAS, 21. III 1937, 7/3. [Pl. -mici, -mice.]

-N. din lat. amicus, amice.

AMICABIL, -Ă adj. (Latinism, rar) prietenos. Mă în-
treabă numai precum un dascăl pe eleva lui, amicabil, însă de-
tul de rece: "Adevărat vorbești?". EMINESCU, N.115.

-N. din lat. amicabilis.

AMICAL, -Ă adj. Prietenos. Acordându-mi mie o așa a-
micală și liniștitoare precădere, n'ai nimerit tocmai bine. O-
DOBŢESCU, III 9. / (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) Priete-
neşte, prietenos. Tatăl meu primea amical pe tinichigiul dela
Paşcani. SADOVEANU, N.F.184. Mi-a vorbit foarte amical.

-N. din fr. amical (lat. amicalis).

AMICIIE s. f. (Rar, aproape învechit) = amicitie. Despre
amicie sau prietenie. PANN, P.V. III 19/1. Amicia te trădează...
Iar tu singur scobori calea care duce la mormânt! MACEDONSKI,
O. I 238. [Pronunţ. -ci-e. / Pl. -cii.]

- Derivat dela amic cu suf. -ie.

AMICIŢIE s. f. Prietenie. Amicitia nu presupune o înlă-
tuşare a drepturilor raţiunii. VITNER, CR.55. Între noi doi au
existat totdeauna raporturi de amicitie. [Pl. -ciţii.]

- N. din lat. amicitia.

AMIDA s. f. (Chim., mai ades la pl.) Derivat organic al
amoniacului, în care unul sau mai mulţi atomi de hidrogen sunt
înlocuiţi cu acizi monovalenţi. Mai importante sunt amidele pri-
mare. MACAROVICI, CH.586. [Antifebrina] este o amidă substitu-
tă la azot. id. ib. 587. [Pl. -mide.]

-N. din fr. amide.

AMIDON s.n. (Chim.) Substanță organică hidrocarbonată (de rezervă), care ia naștere în frunzele verzi ale plantelor sub acțiunea razelor soarelui și se acumulează în semințe, fructe, tubercule, în fructele unor palmieri etc.; se folosește în industrie ca materie primă pentru fabricarea dextrinei și glucozei și ca apret (în industria textilă); scrobeală, crahmală.

- N. din fr. amidon.

AMIDONĂ vb. I. (Neobisnuit) A scrobi. [Prez. ind. amido-
nez.]

- Derivat dela amidon.

AMIDONERIE s. f. Fabrică în care se prelucresc cerealele pentru a extrage amidonul. LEX. TEHN. [Pl. -rii.]

- N. din fr. amidonnerie.

AMIEZ s.n. v. amiază.

AMIEZ, -A adj. v. amiază caldă.

AMIEZA vb. I. I n t r a n s. 1. (Transilv.; despre oameni) A mânca la amiază, a prânzi. BARCIANU. O venit găzdoaia cu a-meezu ș'or amezit ș'or adurnit. POPOVICI, R.D. 161. A amiezăza... a mânca la amiază, se mai zice și a gusta, dar nu a prânzi; că sub prânz se înțelege dejunul, iar sub gustare... prânzul... (pe Someș). RETEGANUL, R.P. 207.

2. (Mold.; despre vite) A se odihni la amiază. Cireada amezeste între fântâni = își face "deamează" la umbră de sălcii, la apă. PAMFILE, J. II.

[Prez. ind. amiez. / Si : (rar) amezã vb. I., (Transilv.)
amiezãzã vb. I. (prez. ind. amiezãzez) CADR; amiezã vb. IV. (prez.
 ind. amiezãsc).]

- Derivat dela amiazã.

AMIEZAZA vb. I. v. amieza.

AMIEZI vb. IV. v. amieza.

AMIGDAL s.m. (Bot.) v. migdal.

AMIGDALA s.f. (Bot.) v. migdalã.

AMIGDALA² s.f. (Anat.) Fiecare din cele două organe lim-
 foide, în formã de migdalã, asezate la intrarea gãtlejului, de o
 parte și de alta a omuscului; (Transilv.) mandulã. Copilul are
gãtlejul roșu și amigdalele inflamate. [Pl. -dale.]

-N. din fr. amygdale.

AMIGDALITA s.f. (Pat.) Boalã cauzatã de infecția și in-
 flamarea amigdalelor; gãlci. Când ne uitãm în gãtul unui bolnav
de amigdalitã, constatãm cã amigdalele sunt mãrite, roșii, aprin-
se... VGRFC, M.N.25. Amigdalita e foarte frecventã iarna. [Pl.
 -litate.]

- N. din fr. amygdalite.

AMIGDALOID s.m. și n. (Miner.) Rocã eruptivã a cãrei masã
 conține substanțe de naturã diferitã, ca un fel de sãmburi, de
 forma unei migdale. [Pl. -izi și -ide.]

- N. din fr. amygdaloide, idem grec. de
 forma unei migdale.

AMIJI vb. IV. I n t r a n s. și a b s o l. l. A clipci, a ajuni, a ațipi. Iată că începe a însăra. Ea aprinde lumina și coase necurmat; cum numai au amijit, pe loc au sosit Min-tă-Creată. SBIWRA, P.100.

2. R e f l. (Uneori complinit prin "de ziua") A se crăpa, a se miți de ziua. Ajungând el în pădure, pe când se amija de ziua..., a încărcat carul zdrăvăn. CREANGA, ap.HEM.1072.

[Prez.ind. amijesc.]

- Din mij cu proteza lui a-, datorită analogiei verbelor adormi, ajumi, ațipi etc.

AMIJLOC adv. (Învăchit) La mijloc. Juca fata Irodidaei a mijlocu. RADU DIN MANICEȘTI, ap.HEM.40. Și ascunsa acelora a tuturoră descoperise ve lucrul lor și cuvintele amijlocu. CORNEI, F.29/10. [Accentuat (probabil) și : amijloc. / Scris și: a mijloc.]

- Din a¹ și mijloc.

AMILACŪ, -ŪH adj. (Chim.) De natura amidonului ; care conține amidon. Embrionul dotat cu perisperm amilaceu. GRECHESCU, F.19.

-N.din fr. amylacé.

AMILAZA s. f. (Chim.) Substanță azotată neutră, care transformă amidonul în maltoză și glucoză; se găsește în protoplasma celulei și în salivă. ENC.TEHN. Diastaza din colțul cerealelor se numește amilază. MACAROVICI, CH.559. [Pl.-laze.]

-N.din fr. amylase.

AMILDUI vb. IV. T r a n s. A drege, a potrivi. T.PAPAHAGI,

C.L. A adus rachișoș de cel tărșisor și amilduit cu miez de soc,
să le fie la nuntă cu noroc. FURTUNĂ, V. 2. [Prez. ind. amildușe.]

AMIN interj., s.n. Așa să fie: (în textele vechi) adevărat, adevăr, fie, fi-va. Pace voșo de Hristos Isus, aminu!
 COD. VOR. 165/6. Și va dzice tot nătoșul: amin, amin!... (fi-va, fi-va. CORȘI; f i e , f i e PSALT. 1651) DOSOFTHIU, ap. HEM. 1073.
Zamfira (strănută). Frant: "... Să-ți fie de bine!" Zamfira: "Amin și'ntr'un ceas bun!" ALECSANDRI, ib. 1074. Al dracului să fi,
cu tot neșmul tău, în veci vecilor, amin! CREANGĂ, P. 255.
Bătrâni au bătut metanie mormâind: - Amin! SADOVEANU, N.F. 116.
 / (cu funcțiune a d v e r b i a l ă, în construcție pleonastică) Pe cine ț'a fi mânia, Blastă-mă-l, amin să fie! ȘEZ. I 290.
 K x p r. A zice amin la toate = a primi fără a se gândi sau fără nici-o împotrivire. Cf. ZANNE, P. VI 477. / (S u b s t a n t i v a t)
Treacă aminul prin el, Ca un taurac butaciu, Printr'o ciurdă de vaci. MĂNDREȘCU, L.P. 222. K x p r. (înveșhit) În veci de amin = în veci vecilor, pentru totdeauna. Am vândut-o dumisale....,
ca să-i fie dumisale moșie în veci de amin. DOC. (1683), ap. HEM. 1073. Nici la amin = niciodată. Nu mai putea adecă să-l desgroa-
pe nici la amin. ISPIREȘCU, L. 254. Pân' la amin = până la sfârșit. POLIZU. Cât aminul = cât îi hăul, de loc. Nu se mai întoarce, cât aminul! ZANNE, P. VI 477. Nu-i dăduse, cât aminul, prin gând!
 ib. (Joc de cuvinte) "Amin!" bleștesc eu cu jumătate de gură. -
"Și eu mă amin!" spuse Pavel, de după sobă. - "Amin, ne-amin,
ștergeți-vă pe bot despre porcei! zise Mogoroșea cu ciudă. CREANGĂ, A. 110. [Și: (rar) amen DOSOFTHIU, v. s. 68/2]

- Din paleosl. aminu (= grec. amen).

AMINA s. f. (Chim.) (Folosit mai adesea la pl.) Derivat organic al amoniacului (prin înlocuirea atomilor de hidrogen

cu radicali carbonici ; se întrebuințează în industria coloranților și în cea farmaceutică. LEX.TEHN. Amina primară dă un derivat de oxamidă. MACAROVICI, CH.572. / C o m p u s : Amino-acid adj.= (despre un corp, o substanță etc.) compus dintr'o amină și un radical acid. / (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă) Compoziția chimică a lânii e analoagă unghiilor, copitelor și penelor, având la bază o substanță amino-acidă din grupa proteinelor, numită keratină. IONESCU-MUSCUL, FIL.406.

-N.din fr. amina.

AMINOSĂ vb.I. v. mirosi.

AMINOSI vb.IV v. mirosi.

AMINTE adv. (Numai ea expresiile) A aduce (v.c.), a lua (v.c.), a pica(v.c.), a veni(v.c.) aminte.

- Compus din a¹ și minte.

AMINTEALA s.f. (Regional, rar) Amintire. HEM.1080. [Pl. -teli.]

- Derivat dela aminte cu suf. -eală.

AMINTELE adv. v. altminteri.

AMINTERE adv. v. altminteri.

AMINTEREA adv. v. altminteri.

AMINTERI adv. v. altminteri.

AMINTERLE adv. v. altminteri.

AMINTI vb. YIV. IV. T r a n s. și i n t r a n s. (Construit cu acuzativul sau cu prep. d e sau d e s p r e) l. A(-și) aduce aminte lucruri (imagini, sunete etc.) petrecute (sau percepute) mai demult; a(-și) aduce aminte. Turnul acesta... ne aminteste de niște timpuri de barbarie. C. NEGRUZZI, ap. HFM. 1080. Monumentele... aminteau poporului nesămuita glorie... a fericitului Traian. ODOBNSCU, ap. HFM. 1081. Bucium[ul]... aminte suverirul celor timpuri negre. ALECSANDRI, P. III 31. Rizea își aminti deodată de îndoiala lui, cum îți aduce aminte un junghiu de meteahna uitată. DUMTRIU, B.F. 110.

2. A pomeni, a menționa. Am amintit și în introducere despre lucrurile acestea. Rezoluția plenarei aminteste faptele glorioase ale U.T.C. TROH. GEORGESCU, PART. 9. Am amintit cartea aceasta numai cu titlu informativ.

[Prez. ind. amintesc și (rar, învechit) amint.]

- Derivat dela aminte.

AMINTIRE s. f. l. Faptul de a(-și) aduce aminte, lucru amintit. aducere aminte. Cinstesc pe bătrâne în amintirea trecutelor lor frumoși. C. NEGRUZZI, I, 38. Stă zâmbind de-o amintire, pe semunchi scriind o carte. FMINESCU, P. 243. Și însăși amintirea-i [a lui Lara] cu noetul se pierduse. MACHDONSKI, O. I 258. Cântă, greș mititel, adormit în amintire! CAZIMIR, P. 97. Și-i veni din nou în cap amintirea cu jimbla. SAHIA, N. 35. Eu numai am păstrat amintirea lor [a toamnelor de altă dată] întreagă înscrisă în inimă. BĂNIUC, V. 24. Amintirea-i o frântură de fosilă. id. ib. 1391. Prin mușezăurile verzi, Tu, amintirea mea, te pierzi. id. ib. 149. Vorba mea, lălită nu era stârmită numai de amintirea petrecerilor mele. SADOVEANU, N. F. 6. Am sorbit picătura simțind în mine focul amintirii. id. ib. 15. O amintire, ca un reflex din altă viață, se cu-

turează înainte-mi cu forme... de vis. SADOVEANU, N.F. 25. M' aşă fi bucurat mai mult dacă nu mi-ar fi fost ochii în lacrimi la amintirea mamei. id. fb. 82. Amintirea îi readuce mereu înainte pe chipurile familiare pe care retina, fusese obișnuită ani îndelungați să le înregistreze. VITNER, CR. 93. Să rămână o rușinoasă amintire vremurile când soldatul și ofițerul român... erau puși să slujească... interesele claselor exploatare. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 23.

2. Pomenire, menționare, mențiune. Locurile care înconjură satul nostru, încă-s vrednice de amintire. CREANGĂ, A. 71.

3. Lucru (gest, cuvânt etc.) care aminteste de... Găsește pe fața uscată și o amintire de surâs. L. DEMETRIUS, A. 290.

[Pl. - tiri.]

- Abstract verbal al lui aminti.

AMINTIRE adv. v. altminteri.

AMINTEREA adv. v. altminteri.

AMINTIT, -A adj. Care este sau a fost amintit; pomenit, menționat. Lucrarea amintită mai sus are o valoare deosebită.

- Participiul lui aminti cu valoare de adjectiv.

AMINTITOR, -OARE adj. Care aminteste. Ucis... de boieri..., el a fost îngropat în grabă fără nici-un semn amintitor, în cimitirul cetății. IORGA, CH. I. I 40.

- Derivat dela aminti cu suf. -(i)tor.

AMINTRE adv. v. altminteri.

AMINTREA adv. v. altminteri.

AMINTRIALE adv. v. altminteri.

AMINTRELE adv. v. altminteri.

AMINTRELEA adv. v. altminteri.

AMINTRILEA adv. v. altminteri.

AMINUNE adv. v. minune.

AMIRA s.m. (îvechit) 1. Împărat, sultan. Fra la împăratul Damascului, la amiră, boiarin mare. DOSOFTEIU, V.S. 191₂. Amira adică sultanul Misirului. id. ib. 225/1. Amira sau Domnul Saracheanilor arătând cartea [= scrisoarea] lui Ioan Damaschin, el su răspuns precum slova să fie a sa mărturisească... CANTEMIR, HR. 344.

2. Guvernator. Îl adusă ră la amiraniul sv [e]ntei cetăți. DOSOFTEIU, V.S. 222.

[și : amirán s.m.]

- Din n. grec. . La Arom. amiră e cuvântul obișnuit pentru "împărat". Cf. a m i r o a n ă.

AMIRAL s.m. (Mar.) 1. Cel mai înalt grad în marina militară. Amiralul Nahimov a fost un strălucit marinăr al Rusiei. / (Cu funcțiune a t r i b u t i v ă) Vas (sau navă)-amiral = vas care poartă steagul amiralului. Pavilionul [este] înălțat brusc pe catargul navei-amiral. CA. PETRUSCU, T. II 198.

2. (Entom.) (Vanessa atalanta) Specie de fluture foarte frumoasă colorată. SIMIONESCU, F. R. 373.

[Pl. - rali.]

- N. din fr. amiral.

AMIRALITATE s. f. Comandamentul suprem al marinei militare. In timp de războiu răspunderile transporturilor pe mare revin amiralității. [Pl. - tăți.]

- Derivat dela amiral cu suf. -itate.

AMIRAN s. m. v. amira.

AMIROANA s. f. (Regional, invechit) Cucoană mare, boerotică, împărăteasă. Com. MORCIANU (Săcele-Transilv.) Cum s'a văzut cu noră'n casă, lelea Maria a și început să-și alege gura prin vecini: că-i o de nimică, că... nu i-ar plăcea decât să doarmă și să mănânce bine și toată ziua ar șede ca o amiroană, fără să facă nimic. MORCIANU, SĂM. I 121. [Pl. - roane.]

- Forma feminină a lui amira "împărat" (cf. arom. amiroane și amirăroane "împărăteasă").

AMIROSA vb. I. b. mirosi.

AMIROȘALA s. f. v. mirosală.

AMIROȘI vb. IV. v. mirosi.

AMIROȘIRE s. f. v. mirosire.

AMIROȘITOR, -OARE adj. v. mirositor.

AMIROȘITORIU, -OARE adj. v. mirositor.

AMIROȘITURĂ s.f. v. miroșitură.

AMIRUCĂLĂ s.f. (Regional) Ceeace strângi (PAMFILĂ, A.8, cf. VĂRCOL, V.89); câștig ("puțin și greu" PLOPȘOR, V.0.5) "cu mărunțaus", "strănsură, avere, mișină (CIAUȘANU, V.). [Pl.-eli.]

- Derivat dela amirui cu suf. -eală.

AMIRUI vb.IV. T r a n s. și l. (Transilv. și Olt.) A câștiga, a dobândi. BARCIANU. Izbutisem tocmai bine să uităm și ce brumă de grecește mai amiruiserăm, începând cu clasa a treia. CIAUȘANU, R.SCUT. 23.

2. (Regional) A strânge munca de pe câmp. VĂRCOL, V.89. Fiind îngrijorat cu privire la rodul sau agretul ce-l va culege sau aminui din câmp, plugarul român va căuta să-și deslege această taină. PAMFILĂ, A.8.

[Prez.ind. amirui și amiruesc.]

- Dela mirui cu proteza lui -a.

AMISTUI vb.IV. = mistui. [Prez.ind. amistui și amistuesc.]

- Dela mistui cu proteza lui a-.

AMNAR s.n. și m. I. l. Unealtă de oțel cu care se scot (prin lovire) scânteii din cremene, spre a aprinde iasca și care se întrebuințează și pent u ascuțit (bricege, cuțite, topoare etc.). Scânteia amnariului... iasca aprinde. CANTEMIR, IST.97. Scote bulicheriul din teacă [și] îl dă pe amânariu. CREANGA, P. 125. Mai mulți aveau amnar și iască. Băteau piatra, aprindeau și fumau. DUMITRIU, B.F.158. Șxandăsi S'aduci un pac(het) de tutun și hârtie de țigară. Amnar și iască am eu. SADOVEANU, N.F.56.

Cine scria și câți scriam litania care, ca un amnar, făcea să sco-
pare în ochi, scântelirea nemulțumirilor. PAS, L. I 132. Paloșul
scotea, pe amnar îl da. THEODORSCU, P.P.450. Miu-atunci se năcă-
ji, Mâna iar sub brâu vâri, ș'amănarul își găsi. D'apoi mare, că
mai scosă și o crenene lucioasă, Scăpără, focul aprinsă... SHZ.
 IV 131. F x p r. Cât ai da (sau ai bate sau ai zbate) în (sau
ai scăpăra din) amnar = cât ai clipi din ochi, într'o bătăie de
amnar = într'o clip(it)ă. Un stat nu se formează într'o bătăie
de amnar. URICARIUL, XIV 147/24. N'am închis ochii, nici cât ai
scăpăra din amnar. CREANGA, A.15. Să nu se deslipească de stăpâ-
nul său, nici cât ai da în amnar. ISPIRESCU, L.104. În acest timp,
Traian Mănecută..., cât ai zbate în amnar, se îmbrăcase cu stra-
iele dăruite. SADOVEANU, P.M.66. (Amnarul fiind o unealtă pe care
 o poartă numai bărbații, se spune despre lucrurile care nu se
 pot ști) Cine știe amnarul femeii. ZANNE, P. II 146.

2. (Plug.) (Regional) Bucată de fier ca un fel
 de cuiuș cu ajutorul căreia se reglează adâncimea la care se ară
 cu fierul lat al plugului. La plug "fierul lat" este cel ce um-
blă prin pământ, iar "amnariu" se zice o bucată de fier sau un
fel de cuiu, prin care se afundază ori se ridică "fierul lat".
 HMM. 1095. "Andree" se chiamă un fier lung care prinde "fierul lat"
de "grindeiu" având în capul de sus un alt fier, zis "amnar". 1ă. 1b
 / Dispozitiv fix la colții mașinei de secerat prin care trece coa-
sa. COM.V. BAJANICA, TEPEȘ-VODĂ; CONSTANȚA.

II. 1. (Arhit.) (Regional; mai ales la pl.) Unul din
 cei patru stâlpi cari constituiesc colțurile unora din casele
 țărănești, sau altor construcții dela sate; (Munt.) stâlpi-col-
 țari (Cf. DAMĂ, T.95); lemne cioclite în patru muchi și puse în
 picioare cu un capăt în talpa casei și cu celălalt în "costoroabe"
 (CREANGĂ, GL.). "Amânare", la moară, se numesc acele lemne care
sânt în colțuri, în număr de patru, fiind dăltuite, iar prin dăl-
tuituri intră paianturile. La casă, "amânare" se numesc acele lam-

ne ,care se pun în colțuri, două în față, două în dos, apoi câte unul la coaste, cu partea de jos fiind îngropate în pământ, iar pe vârfuri d'asupra se rădică acoperemântul casei. HEM.1096-1097. Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amânare, cela de tălpi. CRFANGĂ, P.48. Pe cea vale mare Este-o casă din amnare. SIVASTOS, C.187. Această casă e făcută în amnari. MARIAN.

2. (Tea.La războiu) Bucată de lemn, de forma unui diapazon sau camerton (dar cu cele două extremități de sus unite), care stă tot timpul țesutului în una din cele patru găuri ale sulului dinainte, în partea dreaptă (a celui care țese) și cu ajutorul căreia se învârteste sulul pentru a ține întinsă (sau a strânge) țesătura dintre cele două suluri. Cf. HEM.1094, DAMN.T. 136. Cf. a m n ă r u ș, z ă v o r. / (Mold. la pl.) Razele urzi-toarei. DAMN, T.141.

3. (La căruță) (Regional) Fiecare din cele patru speteze dela extremitățile draginilor. HEM.1095. Cf. m ă n u ș ă, b r ă ț a r ă.

[Pl.-nare și -nari. / și : amănar., amănar. (învechit și dial.) amnariu s.n. și m.]

AMNARIU s.n. și m. v. amnar.

AMNARI vb. IV. R e f l. (Transilv.) (Fam. și pop.)

A bea și a se îmbăta puțin (cf. RVV. CRIT. III 86); a se chercheli

[Prez. înd. amănesc.]

- Derivat dela amnar. sf. i m b ă t a .

AMNARIT, -A adj. (Transilv.) (Fam. și pop.) Cherchelit.

Se certau, căci erau amnăriți. RVV. CRIT. III 86.

- Participiul lui amnări cu valoare de adjectiv.

AMNARUS, s.n. (Țes.) (Mold.) = a m n a r. (II,2). Cu lo-
pățica și cu amărusul se întinde pânza pe sul. ȘEZ.V,25. [Pl.
-ruse.]

- Derivat dela amnar cu suf. -us.

AMNESTIA vb.I. v. amnistia.

AMNESTIABIL, -A adj. v. amnistabil.

AMNESTIE s.f. v. amnistie.

AMNEZIE s.f. (Med.,Psih.) pierdere totală sau parțială
a memoriei. [Pl. -zii.]

-N. din fr. amnésie.

AMNIOȘ s.n. (Anat.) Membrană interioară în care este în-
velit fetusul la mamifere, păsări și reptile. Cf. c ă m a ș ă,
c ă i ț ă. [Pl. +amnioșuri.]

-N. din fr. amnioș.

AMNIOTIC, -A adj. (Embr.) Care se află în amnioș, care
ține de amnioș. Lichid amniotic = lichid care se află între am-
nioș și trupul embrionului.

-N. din fr. amniotique.

AMNESTIA vb.I. T r a n s. A acorda amnistie. Cu prilejul
zilei de 30 Decembrie, Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R.
a amnistiat un mare număr de persoane. [Pronunț. -ti-a. / Prez.
ind. amnistiez. / Și : (după fr.) amnestia, vb.I.]

-N. din fr. amnistier.

AMNISTIABIL,-A adj. Care poate fi amnistiat. Faptul de delapidare... este amnestiabil. COD.PEN.R.P.R.87. [Pronunț.:-ti-a. / și : amnestiabil,-ă adj.]

-N. din fr. amnistiable.

AMNISTIARE s.f. v. amnistiere.

AMNISTIAT,-A adj. Căruia i se aplică prevederile amnistiei, care a fost șters prin amnistie. Faptul amnistiat intră în prevederile decretului din 30 Dec.1951. / (S u b s t a n t i v a t) Amnistiatii din anul 1907. [Pronunț.-ti-at. / și : amnestiat,-ă adj.]

- Participiul lui amnistia cu valoare de adjectiv.

AMNISTIE s.f. (Jur.) Măsură prin care un fapt penal (crimă sau delict) este considerat ca inexistent juridic, având drept consecință suspendarea urmăririi delinventului sau (în cazul când acesta a fost judecat și condamnat) anularea pedepsei. Au scris ... și la ceilalți boieri ca să se întoarcă îndărăpt în Valahia, făgăduindu-le amnestie sau iertare. ȘINCAI, HR. III 22/20. Amnistia este colectivă pentru anumite categorii de indivizi sau de fapte penale, pe când grațierea se acordă individual. [Pl.-ti.]

- N. din fr. amnistia.

AMNISTIERE s.f. Acțiunea de a amnistia. [Pl.-ere. / și : amnistiere s.f.]

- Abstract verbal al lui amnistia.

AMNŪ adv. v. acmu.

AMOĂRE s. f. v. amor.

AMOC s. n. (Med.) Boală mintală tropicală, datorită abuzului de stupefiante și în cursul căreia bolnavul cuprins de criză, aleargă (uneori) înarmat pe stradă ucigând pe oricine întâlnește în cale până când se prăbușește istovit (dacă nu e prins sau ucis de populație). / F i g. Obsesie (mintală) ; nebunie. Papagalii pe crengi privesc... Cum în aburul verde pândeste amokul. BOURBANU, S. P. 24. [Pl. amocuri. / sevis și amok.]

- N. din germ. Amok.

AMOIȚTURA s. f. (Rar) Decălire a oțelului; de(s)călitură, topitură. COSTINESCU, cf. BARCIANU. [Pl. -turi.]

- Derivat dela amui cu suf. -ătură.

AMOIU adv. (Regional) (Numai în expresia) A pune (sau a băga) amoiu = a băga ceva într'un lichid, a muia sau a mura ceva; (despre aluat) a pune în apă săltată caldută spre a se plămădi. (CIAȘANU, V.) Pun amoiu = repono ut mollescat. ANON. CAR. Pun curechiu a moi = brassicam macero. LB. Mai întâiunau băgat pieile amoi și apoi au tot frecat și le-au smuls, până s'au argăsit. ALEXANDRIA, ap. TDRG. [Unii întarcă copii în Brașov] cu sămburi d'ei amari din spitărie [pe care] îi pune amoiu în apă rece și unge cu ea la țată. PITIS, CONV. LIT. XXXVII, 716. A pune cânepa amoiu. COM. din Bran. / (Uneori construit cu prep. d e - în Sălaj- sau în Ban.-) A pune hainiele ghe amoiu = a pune hainele spre a se muia. VAIDA. În "săpie" se pun pieile în "amoiu", adică în apă, ca să se înmoaie. LIUBA-IANA, M. 122.

- Compus din prep. a(l) și dintr'un substantiv post-verbal al lui muia: moiu.

AMONIAC s.n. (Chim.) Gaz incolor, cu miros tare, in-
cacios, caustic, format (sau preparat) dintr-o combinatie a hidro-
genului cu azotul. / Amoniac lichid = soluție de amoniac în apă
(întrebuințată în industrie la fabricarea gheții artificiale etc.)
[Pronunț. : mo-ni-ac și (rar) -niac. / Pl. (rar) -niacuri.]

- N. din fr. ammoniacus.

AMONIACAL, -Ă adj. (Chim.) Care conține amoniac. Săruri
amoniacale. [Pronunț. -mo-ni-a-cal și -mo-nia-cal.]

- N. din fr. ammoniacal.

AMONIT s.m. (Geol.) Numele unei molusce cefalopede fo-
sile. [Pl. -niți.]

- N. din fr. ammonite.

AMONIȚII s.f. v. muniție.

AMONIU s.m.sg. (Chim.) Corp cu moleculă alcătuită din
hidrogen și azot, radical al amoniacului. / Clorură de amoniu =
tipic.

- N. din fr. ammonium.

AMONT adv. v. amonte.

AMONTE adv. (În opoziție cu a v a l ; totdeauna în l o c
a d v.) În amonte (de) = (despre un punct pe cursul unei ape)
situat mai în susul apei (decât alt punct). Cf. LEX. TEHN. Deci
trebuie să-i arunci momeala... în susul apei (pestele stând în-
tors cu botul în amonte). SADOVEANU, V.F.82. Brâila este în amon-

te de Galați, iar în amonte de Brăila este Cernavodă. / (S u b s t a n t i v a r) În amontele râului se cheamă "la Tartarău".
SADOVEANU, V.F.29. [Și : amont adv.]

-N.din fr. amont.

AMOR s.n. și m. I. (Cuvânt introdus de scriitori pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea și intrat, prin romanele sentimentale, în poezia populară) l. S.n. (Aproape învechit) iubire, afecțiune adâncă (către natură și diverse obiecte). Ascultă dar, stăpâne, supusa rugăciune... până'n ceasul din urmă amorul tău să-mi fie comoară de nădejde. ALEXANDRESCU, M.38. Amor de dulce soare. ALEXANDRI, P.III 5. / (Astăzi) Afecțiune pasionată între persoane de sex deosebit, dragoste, iubire. Simțindu-se pe sine de amoriu însufletită... Lângă Ikanok iubitul... Au primit jurământul de-un amoriu ce sfârșit n'are. KONAKI, P.88. În toată natura cuprinsă de dor, Plutea o șoptire de dulce amor. ALEXANDRI, P.I 126. Ce e amorul ? E un lung Prilej pentru durerer EMINESCU, P.75. Na îmbătată de amor Ridică ochii. id. ib. 281. Inima-mi palpită de amoare. CARAGIALE, T.II 25. Mai : albele calicii de Crini dulci flori de amor, MACEDONSKI, O.I 148. Printre arborii de toamnă te opreai încet, sfioasă, lăsând gândul spre amorul înțeles de-atâtea ori... BACOVIA, O.107. Voi astea numai cu amorul, cu romanțele, cu junii. DUMITRIU, B.F.41. Unsoi voia numai cântec de dor și amor. PAS, L.I 49. Cine în amor nu crede, N'ar mai călca iar-bă verde. BARONZI, L.54. Amorul de la tine M'a ofticit, vai de mine ! TEODORESCU, P.P.303. Serie-o carte cu dreptate, La puicuța'n ceea parte ; Serie-mi-o tu, dorule, Du-mi-o tu, amorule. ȘEZ. V. 12. / C o m p o s : amor-propriu = iubire de sine, stimă de sine însuși, ambiție; (fil.) sentiment de mândrie personală constând din dorința de a se distinge în ochii lumii și din sensibilitate

vie față de aprecierea altora. Amorul propriu la dumneavoastră [bărbații] e fără margini. ZAMFIRESCU, R.111. Amorul propriu primează asupra instinctului [la Rodrigo], fiindcă Rodrigo moare având doar satisfacția de-a fi declarat învingător de către juriu. CALINESCU, I.51. Se cuvenea să găsească o soluție pentru a-mi împăca profesorii și amorul propriu. SADOVEANU, N.F.134.

2. S.m. și n. (Despre ambele sexe) Obiect al iubirii; drag, drăgut, iubit, amant, ibovnic. cf. JAHRESBER. IX 224. Ali, amorul meu. GORJAN, II 159/12. O palidă față cu gesturi grăbitește așteaptă pe noul amor... BACOVIA, O.18. Sotia profesorului meu de franceză era... primul meu amor secret, cu totul nevovtat. SADOVEANU, N.F.176. Plânge-mi frunza bradului De dorul bărbatului și frunza aștinului De dorul amorului. POP., ap. RĂDULESCU-CODIN. Amorule, amoras, Vede-te-ăș călugăraș ! POP., ap. HEM.

3. S.m. (Mitol.) Zeul amorului ; Cupidon, Eros, Kamadeva. Amorule, la a ta putere, de-acum nu mă mai închin: Na-ți și arc, na-ți și săgeată ! KONAKI, P.226. Amor, drag copil cu teane, Se-abătu și pe la noi. P.CERNĂ, CONV. LIT. XLI 364.

II. (Bot.) = floarea amorului. PANTU, PL².

[Accentuat și : (după lat.) amor. / Pl. -moruri. și (rar) -mori. / Și : (Mold., învechit) ambriu s.n.; (ad. I 2, vulgar) amăr, (introdus de lăutari) hamăr s.m. și n.; (cu intenție de ridiculare) amoare s.f. CARAGIALE, T. II 25.]

-N. din lat. amor (forma vulgară amur, probabil din fr.).

AMORAL, -A adj. Lipsit de moralitate, care nu are noțiunea de "moral", care ignorează faptul că lucrurile pot avea și un aspect imoral (spre deosebire de i m o r a l, care știe să deosebească binele de rău și totuși calcă legile moralei). Când e vorba de "politică" [personajele lui Caragiale] devin imo-

rale sau mai degrabă amoralii. IBRAILEANU, SP.CR. 232.

- N. din fr. amoral.

AMORALISM s.n. Concepție (sau doctrină) care preconizează o atitudine indiferentă față de morală. Ghera demască falsul amoralism cu privire la opera literară. CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 6/2.

- Derivat dela amoral cu suf. -ism.

AMORALITATE s.f. Caracter a ceea ce este amoral. Cf. amoralism. Dacă vom examina fenomenele în mod metafizic ... societatea sclavagistă... va apărea... ca o consecință a amoralității oamenilor din acea vreme. M. ROSENTHAL, CON. II. Aspectul de veritabilă debandadă și amoralitate. ZIARUL. [Pl. -tăți.]

- N. după fr. amoralité.

AMORAȘ s.m. Diminutiv al lui amor. I. I. (Despre ambele sexe; cu sens hipocoristic) Iubit, drăguț, drag; ibovnic. Amorașul mi se'nsoară. TEODORSCU, P.P. 662. Amorașul nu l-oiu spuna. ȘEZ. III 61.

2. (Mitol.) Zeu al amorului; Eros. Toți amorași mă încunjoară. I. VĂCĂRESCU, P. 466. / Miniatură sau bibelou reprezentând pe zeul amorului. Bătăia metalică a pendulei mari de mahon și sticlă cu amorași de bronz. P. DUMITRIU, B. 48, cf. 55.

II. (Bot.) (Munt.) = amor (II).

[Pl. -rași.]

- Derivat dela amor cu suf. -aș.

AMORĂZA s. f. v. amorez.

AMORĂZ, -ĂZA s. m. și f. (Învechit; termen literar în prima jumătate a sec. XIX) Adorator, amant (păstrat în expr. prim-amorez); (azi. pop. cu o nuanță ironică sau psiorativă) drăguț, ibovnic, țitor. În cursul vieții mele am fost vestit amorez. KONAKI, P. 219. Tânăra amurează a lui Dalic. GORJAN, IV 179/24. Singuri doi tineri scăpară : Gingașa fată Selmina și amorezul său iubit. C. NEGRUZZI, II 7. Edvin sprijinea în brațe p' a lui scumpă amurează. id. II 10. Lina... a băut chibrituri pentru primul amorez din trupa lui "Gălușcă". KLOPȘTOCK, F. 303. Și [fetele] vorbeau despre el [bărbat] spunând, nu drăguțul, nu amorezul, ci logodnicul domnișoarei Vasilica. PAS, Z. I 309. Ai fost amurezul meu. ȘEZ. II 184. Oftează, puică, oftează, Toată lumea să te creadă, C' ai fost neicăi amurează. POP. (din Vâlcea). [Pl. -rezi, -reze./ Și : amuráz, -ează s. m. și f. ; amuráză s. f.]

- N. din fr. amoureux s.

AMORĂZĂ vb. I. R e f l. (În prima jumătate a sec. al XIX-lea răspândit ca termen literar; azi pop., cu o nuanță de ironie sau depreciativă) A îndrăgi (pe cineva), a se îndrăgosti (de cineva). Un derviş pus [t]nic... S' amurezase, văzând o fată... cu chip frumos. ALEXANDRESCU, M. 325. Tinerșele, ce vr' odată se vor fi amurezat, Pot cunoaște cu lesnire ce dureri ea a' ncerat. PANN, F. II 95/3. În credință de știam, Nu mă mai amurezam. THEODORESCU, P. P. 303. / (obiectul amorului se construiește cu prep. d e) Flăcăul se amurează de ea. STANCIU, B. 33. Pentru mine erau zeul unui mit olimpic... și de care al meu suflet iubitor s' amurezase. MACHDONSKI, O. I 75. Se amurează de o nevastă. ȘEZ. I 282. F x p r. A se amureza lulea = a se îndrăgosti "la nebunie", peste limita normală. [Prez. ind. amora-

zez. / și : amureză vb. I.]

- Derivat dela amorez.

AMOREZĂ s. f. v. amorez.

AMOREZARE s. f. Faptul de a se amoreza. [Pl. -zări.]

- Abstract verbal al lui amoreza.

AMOREZĂȚ s. n. Faptul de a se amoreza. Cât îi pădurea di mari, Nu măi vedz voinic, di zari, Numai pasări sburatoari, Și puicute'npodobgită, Pîntru'amuridzat gătită. ȘEZ. IV. 138. [și : amurezăȚ s. n.]

- Abstract verbal al lui amoreza.

AMOREZĂȚ, -Ă adj., s. m. și f. I. A d j. I. Care s'a amorezat, îndrăgostit. Bătrânul amorezat e ca chiroșca cu păsat. C. NEGRUZZI, I 251. De amurezat ce sânt, Nu văz luna pe cer [sus] TWODORESCU, P. P. 319, cf. ȘEZ. II 96. H x p r. A fi amorezat lu-
lea = a fi îndrăgostit nebuneste (de cineva).

2. (Învechit, sec. al XIX-lea) Plin de dragoste, amoros. Această întrerumpere a unei vorbe amorezate, pătrunse pe biata fată, care tăcu. C. NEGRUZZI, I 18.

II. S. m. și f. (Învechit) Amorez, iubit, ibovnic. Ah ! prietesugul, Doamne... Iertă-mă-vei ca să-l lepăd pentru o amorezată ? KONAKI? P. 84. Cunosc că mă iubești... Dar oare n'ai avut vr'un alt amorezat ? C. NEGRUZZI, II 19.

[și : amurezăȚ , -ă adj.]

- Participiul lui amoreza cu valoare de adjectiv.

AMORF, -A adj. (Despre corpurile care nu cristalizează)
 Fără o formă fixă, regulată; în stare de pulbere necristaliza-
 tă. Amorf, adică fără formă, nici nu poate să existe o singu-
ră manifestatiune atât în lumea morală, cât și în lumea mate-
rială. MACEDONSKI, O. IV 136. / (S u b s t a n t i v a t) (Med.)
 Făt monstruos, complet neformat și nedezvoltat. / F i g. (Des-
 pre ființe) Fără personalitate; moale, apatic. Tărănimea este
văzută de Sămănătorism ca o masă amorfă. VITNER, CR. 30. Con-
ținutul acestei filosofii ne arată izvorul de clasă din care
tâsnește această exaltare romantică... a individului și a spi-
ritului amorf. id. ib. 63. În portretul trasat de d. G. Călines-
cu, apare un Ibrăileanu amorf, lipsit de originalitate. id. ib.
 88. În mijlocul masei țărănești, pe care autorii o prezintă a-
morfă. CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 165, 8/6.

-N. din fr. amorphe.

AMORIU s. n. v. amor.

AMOROS, -OASĂ adj. Plin de iubire, de dragoste, îndră-
 gostit, care se referă la amor. Unda cea armonioasă A unui as-
cuns izvor, Ca o șoaptă amoroasă S'auzea în preajma lor. ALI-
XANDRESCU, M. 232. Amoroase porumbițe. ODOBESCU, III 34. Îmi
mărginisem cetirea numai în amoroasele răvașe a doamnei B. C.
NEGRUZZI, I, 61. Nu vedeai altă decât... muzici, mese, intrigi
amoroase. id. 218. "Ce puternic e!", gândi ea cu-amoroasă dul-
ce spaimă. FMINESCU, P. 90. Perechile își șopteau prin desigurii,
cuvinte amoroase. PAS, L. I 108.

- Derivat dela amor cu suf. -os.

AMOROSO adv. (Muzic.) Indicație (pusă în fruntea unei
 bucăți muzicale) care arată că bucată trebuie cântată duos,

cu deosebită căldură. Cf. CERNÉ, D.M. / (S u b s t a n t i -
v a t) Bucata muzicală care are în frunte indicația aceasta.

-N.din ital. amoroso.

AMORSA s.f. 1. Nadă, momeală care se pune în undiță
pentru a ademeni peștii.

2. Dispozitiv pentru aprinderea unei încărcături de
pulbere sau de exploziv. LEX.TEHN. Fulminatul de mercur... ser-
veste aproape... numai pentru facerea amorselor la cartușe de
arme. ENC.TEHN.418.

3. Începutul unei șosele (la ieșirea din oraș),
unde traficul este mult mai intens decât pe restul traseului.
LEX.TEHN.

[Pl.-mome.]

- N.din fr. amorce.

AMORȚALA s.f. Stare de insensibilitate totală față de
durere, produsă de o durere fizică, accident, boală sau cu a-
jutorul unei substanțe anestezice; amortire. Cf. a n e s t e -
z i e. Căzu într-o amortăală soră cu moartea. ISPIRESCU, L.166.
Din când în când simt o amortăală în mâna stângă. [Pronunț. și:
(dial.) amortăală. / Pl.-țeli. și -tele. MARIAN.]

- Derivat dela amortii cu suf.-ală.

AMORȚI vb.IV. I. I n t r a n s. și t r a n s.(= f a c t.)
1. (Despre oameni) A fi, a rămânea (a face pe cineva să rămână)
ca mort, a încemeni. Amurt = obstupefacio. Amurtzesc = obstu -
[pe]ffio (flaccesco). ANON.CAR. [Când] le-au cetit fermanul im-
părătesc, scriind să dea Turcii cornăritul, îndată au amortit

și s'au măhnit; unii, scârșind în dinți, au ieșit. N.COSTIN, LIT. II 87/37. Trifon sta de-o parte fălos și râdea de ei; iar când le comandă împăratul [cătanelor] să puște, atunci își luă Trifon pălăria [fermecată] din cap și totți amortiră ca morții. RETEGANUL, P. I 10. Și călugărul le vede... Fără voie cruce-și face și-a rostit un "Doamne-sfinte"... Parc'amurte; - Dar din curte, ochii totuși nu-și desface. MARINESCU, SAM. IV 164. Femeia a urmat să-l domolească [pe demonul mărilor] suflând asupra lui... până ce l-aș amortit în fundul somnului SA-DOVHANU, D.P. 106. Bică a ieșit peste vreun ceas și jumătate după ce amortiseși căscând ochii la toate vitrinele de pe strada în pantă. PAS, Z. I 262. După izbucnirea de furie, coana E-leonora amortise iar. DUMITRIU, B.F. 52. / F i g. Iubirea-mi ai amortit-o, Dar ea n'a putut să moară. I. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 1104. Hotărîre a amorti suferința prin vesela petrecere. C. NEGRUZZI, I. 218.

2. F i g. A adormi. M'am culcat târziu. Abia amortisem când auziu un lătrat de câne. / (Despre o acțiune) A se opri, a conteni, a înceta. Cetești de cehnit, ogarii de scâncit.. și șoimul de piuit amurțisă. CANTEMIR, IST. 203. După niste începuturi, care promiteau ceva... lucrarea noastră a amortit cu desăvârșire pe acest teren. MAIORESCU, CR. III 34. Adevărul este că munca noastră nu se cuvine să amortescă niciodată. SA-DOVHANU, P.M. 140. / (Despre foc) A se stinge. Ai grijă de foc, să n'amortescă. Com. I. IORDAN (Mold. de Jos).

3. I n t r a n s. (Despre trupul omului sau animalelor, ori despre o parte a lui, mai ales despre mâini, brațe, picioare; f i g. despre oase) A deveni aproape inert și fără simțire. insensibil. Cf. ARH. OLT. XXI 257. Bratu-i amorteste, fiind rănit foarte greu. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. După ce s'a astrucat

cu pământ mortul, toți se spală pe mâni cu apa mortului...
pentru ca să nu le amurtească ori asude mâinile. HNM. 1104. Unde e
mort în casă, nu se dă bună vremea... că amurtească mâinile.
 ȘEZ. III 50. Mi-au amurțit picioarele. / F i g. Mulțimea oase-
lor lui au amurțit. BIBLIA 1688. / S p e c. (Despre organele
 vocale) A amurți, a-și pierde glasul. Limba au amurțit. STOICA,
 (1669), ap. GCR. I, 184/29. Ostenitu-m'am strigând, amurțit-au
 (t ă c u CORNISI; amurțiră., ARSENIE DIN BISERICANI) gâtsejul
meu. DOSOFTEIU, ap. HNM. 1105. I-a amurțit gura. (TDRG). = a tă-
 cut din gură, a încetat cu gălăgia. / F i g. (Despre suflet,
 sentimente sau dureri) A-și pierde vioiciunea sau puterea, a
 deveni nesimțitor, a se slăbi. După suferiri multe, inima se
mpietrește..., simțirea amurtește. ALEXANDRESCU, M. 6. Si du-
rerea amurtește pe lespede a ninsă... KLOPSTOCK, F. 264.

4. (Despre animalele care hibernează) A intra în
 perioada (starea) de hibernare. Ursul și unele insecte a-
murtesc pe timpul iernii.

5. F i g. U n i p e r s . (Despre apă, zăpadă) A
 îngheța ușor, pe de-a-supra. Azi dimineată mai amurțise,
acum e
iar lapovită.

[Prez. ind. amurtesc., (dial. amurțesc) și (învechit
 și dial.) amurt. / Și : (învechit) amurți vb. IV.]

- Din lat. ammortire (ad. și mortuus): ital. ammortire
 (ammortito fără putere, slăbit).

AMORTIRE s. f. Acțiunea de a amurți și rezultatul ei;
 amurteală. H vreme ca să ieși din amurture. BALCESCU, M. V. 580.
Totul zace'n neclintire, în adâncă amurture. ALEXANDRI, P. II
 107. / Stare de insensibilitate; imobilitate, nemișcare. Amor-
tirea degetului celui mic și a degetului celui gros de la mâ-

na dreaptă erau semne spăimântătoare [la Romani]. id. ib. sp. TDRG.
 / F i g. Hibernarea. Insectele, cari au petrecut peste iarnă
 în amortire, încep a se mișca și a învia. MARIAN, S.H. II, 195.
 [Pl.-țiri.]

- Abstract verbal al lui amorti.

AMORTISMENT s.n. (Fin.) Stingere treptată a unei dato-
 rii; amortizare. Cf. a n u i t a t e. Improprietărindu-se lo-
 citorii s'a fixat plata despăgubirei clăcei și a amortisment-
 ului capitalului pentru un om cu brațele la 107 lei... pe an.
 IONESCU, D. 310. Această diminuare s'a produs ca o consecință
 a noului decret de calculare și vărsare a amortismentelor. V.
 LUCA, BUG. 29. [Pl.-mente.]

-N.din fr. amortissement.

AMORTIT s.n. = amortire. Când e vorba de amortit, nu-
 mai picioarele mele, știu, săracale, ce-au pățit în gerul din
iarna asta.

- Abstract verbal al lui amorti.

AMORTIT, -A adj. adv. I. A d j. l. (Despre vieți) Fără
 cunoștință, ca mort, fără simțire. În caz când mortul n'ar
 fi murit, ci / ar fi / numai amortit sau lesinat..., să sîbă
 cine-i stă mână de ajutor. MARIAN, î. 193. Trebuie să joc șah...
 Îmi ține toată ființa amortită... E un hașig. CA. PETRESCU, T.
 II 277. / F i g. Ideii energice și salubre... ar scălda mintea
 oboșită și sufletul amortit. ODOBESCU, III 51. / (Despre trup)
 Neînșuflețit, fără viață. Trupul are să fie rece... amortit
 și țesapăn. ISPIRESCU, L. 147. / (Despre somn) Greu, asemănă-
 tor morții. Un somn amortit îi cuprinde trupul. FMINESCU, N.

21. / S p e c. (Despre vîetăți) Cuprins de somnul hibernal. Ji-
căniile... din Ziua-Crucii și până acuma sunt amortite. MARIAN,
 SF. II 203. (F i g.) Tot pămîntul și toată firea stă amortită.
 id. ib. 36. Parcă'n fundul zării amortite s'alege un sul de colb.
 CAZIMIR, P. 125. Merges în nestire, amortit. DUMITRIU, B.F. 14.
 / F i g. Atenuat, slăbit, lipsit de intensitate. Și din noap-
tea amintirii mi de doruri ea [Luna] ne scoate. Amortită li-i
durerea, le simțim ca'n via pe toate. EMINESCU, P. 227.

2. (Regional) în expresia) Apă amortită = apă
 călduță, apă încropită, com. LACŢA (Orășul Stalin).

II. A d v. Fără putere, fără vlagă. Să nu-mi cân-
ta așa mortit. BARLEA, B. I 72. Încep să pâlpeie amortit în tîn-
tirim... Luminile Verzii de putrezai. CAZIMIR, P. 75. A cântat
cam amortit. CONTEMPORANUL, II 14.

- Participiul lui amortit cu valoare de adjectiv.

AMORTITOR, -OARE adj. Care amorteste. Mi-a dat peste
cot o lovitură amortitoare. [Și : (dial. și învechit) amor-
toriu, -oare adj.]

- Derivat dela amortit cu suf. -itor.

AMORTITORIU, -OARE adj. v. amortitor.

AMORTITURA s. f. (Pat. pop.; rar) Stare anormală care
 se manifestă prin amortirea totală sau parțială a corpului.
Cine lucrează în ziua [de Sămpetru, acela]... peste întreg
anul are dureri de cap, orbalt, amortituri și junghiuri. MA-
 RIAN, SF. I 236. [Pl. -turi.]

- Derivat dela amortit cu suf. -itură.

AMORTIZĂ vb. I. 1. (Fin.) T r a n s. (Mai ales despre datoriile statului sau înstituțiilor publice, despre împrumuturile de stat) A stinge o datorie, încetul cu încetul, prin plăți succesive la termene fixate prin însesi condițiile contractării datoriei. Suma ce servește la plata anuală a obligațiilor ieșite la sorti se zice că amortizează împrumutul. CLIMESCU, A. 282.

2. T r a n s. (= f a c t.) A face să fie mai puțin violent; a slăbi, a diminua, a îndulci (un soc etc.). Automobilele au în față o bară menită să amortizeze eventuale ciocniri sau loviri.

[Prez.ind. amortizez.]

- N.după fr. amortir.

AMORTIZABIL, -A adj. (Fin.) Care se poate amortiza. Sânt două feluri de rente, amortizabilă și neamortizabilă sau perpetuă. Renta este amortizabilă atunci când Statul pe lângă dobânda ce trebuie să plătească anual pentru împrumutul contractat, mai plătește în fiecare an și, prin tragere la sorti, un număr hotărît de obligațiuni, după valoarea lor nominală ; aceste obligațiuni plătite sânt anulate, nu mai produc dobândă și, prin urmare, împrumutul se micșorează pe fiecarean, așa că, după un timpdeterminat, este nimicit cu totul. CLIMESCU, A. 282.

-N.din fr. amortissable.

AMORTIZARE s.f. 1. (Fin.) Acțiunea de a amortiza o datorie (publică sau particulară) sau o investiție și rezultatul acestei acțiuni. În calculele sale fabricantul introduce așa

zisa amortizare a mașinii, care nu înseamnă decât trecerea treptată a valorii mașinii în valoarea produsului. ZAHARSCU, N.P. 189.

2. Atenuare, diminuare, slăbire (a unui șoc, a unei lovituri etc.) Amortizarea trepidatiilor motoarelor asigură viață mai lungă instalațiilor respective și clădirilor în care se află.

[Pl.-zări.]

- Abstract verbal al lui amortiza.

AMORTIZĂT, -Ă adj. 1. (Fin.; despre o datorie, un împrumut de stat etc.) Stins, desființat (prin plata integrală). Politeile amortizate nu mai produc dobândă foștilor posesori.

2. (Despre un șoc, o lovitură etc.) Slăbit, diminuat, atenuat, îndulcit. (Fiz.) La o nouă descărcare și încărcare a condensatorului [electric], apare o nouă scântei și se produce o nouă serie de oscilații amortizate. FIZICA, 219.

- Participiul lui amortiza cu valoare de adjectiv.

AMORTIZĂȚIE s.f. (învechit) 1. (Fin.) =amortizare.

2. Anulare (prin publicație) a unui act pierdut sau furat. Amortizația unui act particularnic. COD. CIV.

- N. din rus. ammortizatsiia.

AMORTIZOR s.n. Dispozitiv (mecanic) pentru a amortiza sau micșora zgomotul, trepidatiile, zăcuturile, șocurile (unui motor, vehicul etc.). [A inventat un] amortizor hidraulic. ENC. TEHN. 460. [A inventat un] ambresaj progresiv cu amortizare. Ib. 475. [Pl.-zoare. / Scris și (după pronunțarea fr.) amortisor s.n.]

- N. din fr. amortisseur.

AMOTI vb. IV. v. ameti.

AMOVIBIL,-Ă adj. (În administrația statelor capitaliste, despre un funcționar public) Care poate fi strămutat, mutat din loc, revocat, concediat, înlocuit. Intimidarea magistraturii amovibile. MAIORESCU, D. II 42.

-N. din fr. amovible.

AMOVIBILITATE s.f. Calitate a celui amovibil.

-N. după fr. amovibilité.

AMPENAJ s.n. (Tehn.) Dispozitiv fix sau mobil, montat pe partea de dinapoi a aripilor și fuselajului unui avion, pentru menținerea lui într'un anumit echilibru. cf. LEX. TEHN. [Pl. -raje.]

-N. din fr. empennage.

AMPÉR s.m. (Fizic.) Unitatea practică de intensitate a curentului electric. LEX. TEHN. [Unitatea de intensitate a curentului electric] se numește amper în onoarea fizicianului francez [André Marie] Ampère. FIZICA, 49. [Pl. :-peri.]

- N. din fr. (după numele fizicianului și filosofului francez Ampère (1775-1836)).

AMPERAJ s.n. (Fizic.) Intensitatea unui curent electric (exprimată în amperi). Galvanoplastia în industrie se face... întrebuintându-se un curent special cu amperaj mare și voltaj mic. RNC. TEHN. 388. Generator (dinam) construit... pentru... amperaj mare, reglabil după necesitate. IOANOVICI, TEHN. 170. [Pl. -raje.]

- N. din fr. ampérage.

AMPERMETRUL s.n. Instrument pentru măsurarea directă și indirectă (în amperi) a curenților electrici. Indicațiile ampermetrelor se dau de obicei în amperi. LEX.TEHN. [Pl.-metre]

-N. din fr. ampere-metre.

AMPLASĂ vb. I. T r a n s. (Mai ales în limbajul tehnic) A așeza, a situa. La multe motoare cu explozie, bujiile se amplasează în capătul cilindrului. [Prez. ind. amplasez.]

-N. din fr. amplacer.

AMPLASAMENT s.n. Loc de așezare al unei instalații, al unui dispozitiv sau al unei construcții existente, desființate sau proiectate; (milit.) loc de așezare al unei arme (într-un dispozitiv de luptă). Amplasamentul depozitului va fi făcut cu aprobarea Inspectoratului. PRUV.ACCID.56. Într-un ritm sporit se desfășoară și lucrările pregătitoare la intrarea și ieșirea din tunel (căi de acces, podete, amplasamente). SCÂNTEIA, 1951, nr. 1950. [Pl.-mente.]

-N. din fr. emplacement.

AMPLIFICĂ vb. I. T r a n s. și a b s o l. I. A lărgi, a desvolta, a face mai întins. Nu... mai citează exact, ci intercalează câteva cuvinte de ale sale, prin care amplifică înțelesul și produce o contradicție. MAIORESCU, CR. II 352. Criticul își construște un sistem de valorificare... pe care-l va amplifica dealungul anilor. VIENER, CR. 31. / F i g. A da proporții, a exagera (prin adăugirea de detalii sau amănunte inventate) El amplifică faptele, vrând să facă un eveniment extraordinar dintr-o întâmplare banală.

2. (Fiz.) A intensifica, a mări valori electrice, optice etc.; (optică) a mări o imagine.

[-Prez. ind. amplific.]

-N. din îst. amplificare etc.

AMPLIFICĂRI s. f. 1. Lărgire, dezvoltare, întindere, extindere. Amplificarea și ilustrarea obiectului în discuție. MAIORĂSCU, CR. II 158. ... Aranjamente muzicale care fără să denatureze linia melodică a cântecului popular, să o trateze orchestrale, instrumentale și vocale. CONTEMPORANUL, 1951 nr. 123. Am pornit o vie acțiune de popularizare a activității A. R. L. U. S. ului cu ajutorul stațiilor de radio amplificare, al gazetelor de perete, al panourilor etc. SCÂNTEIA, 1951 nr. 2178. / (R e t .) Figură de stil constând din repetarea aceleiași idei, în forme variate.

2. (Fiz.) Creștere sau întărire, mărire a valorilor energiei (electrice, optice etc.), obținută printr-un amplificator.

[Pl. -cări.]

-Abstract verbal al lui amplifica.

AMPLIFICAT, -A [✓] adj., adv. I. A d j. 1. Lărgit, dezvoltat, extins. D. Caracostea introduce la noi critica genetică, amplificată de autor. VITNER, CR. 32. Propoziție amplificată.

2. (Fiz.) (Despre energia electrică, optică etc.) Crescut, mărit, intensificat (cu ajutorul unui amplificator).

II. A d v. Pe larg, cu dezvoltări întinse. Nu povesti așa amplificat.

- Participiul lui amplifica cu valoare de adjectiv.

AMPLIFICĂȚIUNĒ s. f. = amplificare. În vechile texturi...
 "amu" [circula cu sensul] de "donec" sau ca o simplă amplifi-
 cațiune sintactică de felul greului . HEM. 1110. [Pl.
 -cații. / Și : amplificațiune s. f.]
 -N. din fr. amplification.

AMPLIFICĂȚIUNĒ s. f. v. amplificație.

AMPLIFICĂTOR, -OARE adj., s. n. 1. A d j. Care amplifică.
 2. S u b s t. (Fiz.) Aparat servind la intensificarea
 valorii mărimilor care caracterizează un fenomen, prin energia
 necesară luată dela o sursă de energie separată. LHX. TEHM. Am-
plificator electric. Amplificator radiofonic. Amplificator de
înaltă (sau joasă) frecvență.

[Pl. (ad. 2) -toare.]

- N. din fr. amplificateur.

AMPLITUDINĒ s. f. Mărime, întindere (mai ales în lărgime)
 a unui lucru. / S p e c. (Mat., Fiz.) Mărima unui arc. Unghiul...
format de pozițiunile extreme ale pendulului se numește amplitu-
dinea oscilațiunii. PONI, F. 26. / Îndepărtarea între valorile
 maxime și minime consecutive ale unei mărimi care variază pe-
 riodic. WNC. TEHM. II 9. Intensitatea unui sunet atârână de ampli-
tutinea vibrațiilor. Amplitudine marină = variație de nivel
cuprinsă între marea culminantă și marea joasă. CULIANU, C. 317.
 [Pl. -tudinii.]

- N. din lat. amplitudo, - in em.

AMPLOĂRE s. f. Întindere, dezvoltare, desfășurare largă.

S'a dus [domnul Griga] să destăpte prietini și neamuri ca să-i aducă aici, ... să dea mai multă amploare sebei sale. SADOVEANU, Z.C.64. Vor putea să redea în întregime amploarea, profunzimea și răsunetul acestei bătălii. BOGZA, P.M.13. Partidul nostru... a condus luptele ale clasei muncitoare de amploarea și importanța istorică a luptelor din Februarie 1933. ANA PAUKER, 23.AUG.7. Statul nostru a căpătat funcțiuni noi... care se desfășoară în întreaga lor amploare abia după victoria socialismului. TROH.GEORGESCU, RAIONARNA 14. Amploraia mișcării noastre înainte depinde... de hotărârea cu care ducem noi lupta împotriva neajunsurilor din munca noastră. CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185. Amploraia acordată unor întâmplări, atenția pe care le-o acordă în defavoarea altora, încarcă imaginea generală. id. 1951, nr. 224. Istoria n'a cunoscut nicicând o asemenea amploare gigantică a mișcării populare revoluționare. id. ib.

-N. din fr. ampleur.

AMPOIAT, -Ă s. m. și f. (Franțuzism, rar) Funcționar, impiegat. Un ampoiatai cinstit. ALEXANDRESCU, M. 245. Să pretindem schimbarea tuturor ampoiatailor civili. ALEXANDRI, T. 1735. Luzaa del Pio se uită cu vădită curiozitate la ampoiataa sovietică. SAHIA, U.R.S.S. 12. [Pl. -iați, -iate. / Scris și pronunț. și : (după fr.) ampoiatai, -ă. 7

-N. după fr. employé.

AMPLU, -Ă adj. Larg, întins, dezvoltat; cu multe amănunte. Toate lucrurile acestea se arată astăzi vizitatorilor cu ample explicațiuni. SAHIA, U.R.S.S. 48. Sub forma amplă și până la urmă simfonică a pădurilor. BOGZA, P.M. 14. Pentru a primi am-

pla revărsare de sgomot produsă de vociferarea multimi. id. ib.

31. La d. G. Călinescu se poate constata că estetismul este o tenta-
tativă de cuprindere amplă a valorilor. VITNER, CR. 59. Trecând
apoi la poezie, d-sa face o amplă expunere a poeziei moderne.
 id. ib. 65. A făcut apoi o amplă expunere în legătură cu Hotărîrea
partidului și guvernului cu privire la stahanoviști. SCÂNTHIA,
 1951, nr. 2178.

- N. din fr. ampla.

AMPRENTĂ s. f. Reproducere exactă (în spațiu sau în plan)
 a unui obiect, obținută prin imprimarea lui pe o suprafață plas-
 tică (LEX. TEHN.) ; urmă, tipar, întipărire. Hoțul a luat ampren-
ta cheii dela casa de bani. / S p e c. (Mai ales la pl. ; de o-
 biceiu complinit prin "digitale") Urmă (luate prin diferite pro-
 cedee) a desenului liniilor epidermice, pe care le prezintă su-
 prafața pielii de pe ultima falangă a degetelor dela mâini (ale
 omului) sau de pe bot (la animale). Cf. ENG. AGR. În Statele Uni-
te ale Americii de Nord, luarea amprentelor digitale, măsură prin
excelență polițienească, urmărește intimidarea oamenilor progre-
sisti. / F i g. Pecete, urmă lăsată de o ideie, de o stare psi-
 hică etc. [Cărămizile] vor dura astfel sute, poate mii de ani,
păstrând... amprenta de o clipă a vântului. BOGZA, C.O. 219. Am-
prentele marxiste lăstate în opera sa, dovedesc că Lovinescu nu
a fost străin de preocupările timpului. VITNER, CR. 51. O ampren-
tă de juruire de inevitabilitate. ALAS, 21. X 1934, 9/1. [Pl.-pren-
te.]

- N. din fr. empreinte.

AMPROOR adv., s. m. v. proor.

AMPUTĂ vb. I. T r a n s. (Med.) A tăia, a reteză, un membru al corpului sau o parte din el. I s' a amputat piciorul drept. SAHIA, N.35. / F i g. Mi-a amputat poezia, nu mi-a publicat-o așa cum am scris-o. [Prez.ind. amputez.]

-N.din fr. amputer.

AMPUTARE s.f. (Med.) Acțiunea de a amputa. Amputarea picioarelor se face după o anestezie prealabilă. [Pl.-tări.]

- Abstract verbal al lui amputa amputa.

AMPUTAT s.n. (Med.) = amputare. Chirurgul speră că nu este nevoie de amputat piciorul.

- Abstract verbal al lui amputa.

AMPUTAT,-Ă adj., s.m. și f. l. A d j. Tăiat, retezat Brate, aripi amputate. BARANGA, V.A.13.

2. S u b s t. persoană căreia i s' a făcut o amputație. Ce mai face amputatul dela camera 103 ?

- Participiul lui amputa cu valoare de adjectiv.

AMPUTAȚIE s.f. (Med.) Tăiere, retezare a unui membru al corpului ; (f i g.) tăiere dintr'un lucru oarecare. In timp de războiu se fac multe amputații. Autorul piesei nu acceptă nicio amputație.

-N.după fr. amputation.

AMU adv., conj. I. A d v. (Regional; pop. și în literatură cultă cu colorit dialectal) (Exprimă un raport de timp)

arătând că acțiunea se petrece:) În momentul de față, acu(m).
 Cf. WIGAND, JAHRESBER. IX 224, VI 75, 41, FRÂNCU-CANDREA, R. 48,
 POMPILIU, BH. 1004. Dzisă Domnul: "grăiește!" și dzisă Ieremia:
amu, Doamne, cunoscum, că dai cetatea pre mânule pismașilor ei.
 DOSOFTVIU, ap. GCR. I 254/16. De când au luat ginerile lui Ghervasie
partea din Căbești la stăpânire, au trecut cinci ani. Iară
amu, de isnoavă s'au aculat Ghervasie, vrând ca să iele acea par-
te de la ginerele său. (a. 1758), URICARIUL, VIX, 12. Mă aflu eu
amu bătrân. MUSTŢ, MAG. IST. III 28/11. Cum ați pus așa mitralie-
rele? Tot amu schimbați-le... CAMILAR, N. I 92. Amu cântăm, to-
varăși, de boemă, cântăm. DEȘLIU, G. 20. Fost-am tânăr și brudiu,
Pară-mi rău s'amu-i târziu, Că mi-am dat cuvintele La toate trăs-
nitele. IARNIK-BĂRSĂNU, D. 221. Mână străină Amu te alină. MA-
RIAN, NA. 320. Te sărut, dar nu amu. RETEGANUL, CH. 15. Amu văd
lumea cumu-i! VAIDA. / Loc. a d v. De amu = de acum (sau de
aci înainte. D'amu-i seară (=s'a făcut seară) și ne-om duce. RE-
TEGANUL, CH. 39. De amu, numai sepa și hârletul = a ajuns la sfâr-
situl vieții. ZANNE, P. V 548.

II. (Particulă explicativă, păstrând uneori sens de adverb de timp, iar alteori folosită numai cu valoare conjuncțională) 1. (Introduce adesea povestirea sau, după expunerea generalităților ori după digresiuni, fraza care povestește un nou eveniment) A c u m (2). Dar ia să nu ne depărtăm și
să încep a depăna firul poveștii. Amu, ci-că împăratul acela...
 CRĂNGĂ, P. 184. Era o babă și un moșneag și ei n'aveau copii.
Amu, s'au sfătuit ei... ȘEZ. II 107. (Început de poveste) Amu,
ci-că a fost odată un sturz. Ib. III 185. / (Pentru a face stilul
 povestirii mai viu, povestitorul se transpune cu mintea în timpul când s'a petrecut acțiunea). Atunci. Într'o zi de târg, s'au
porcit la drum. Și, mergând amu cât au mers, iată că au întâl-

nit un om. SBIWRA, P.I. Strâmbă-Lemne și Sfarâmă-piatră nu știa
că Teiu-legănat au fost legat o piatră de funie, ca să li ispi-
tească credința și priința, și de aceea au început a croi la
minciuni, desvinuindu-se că eu au tras funia amu cât au tras-o,
dar că de la o vreme la-a fost prea greu. id. ib. 88.

2. (Transpune în prezent o acțiune trecută), Si, chiar,
 deja. Cf. JAHRESBER. IV 325. Derep̄t 7 - ce postul era amu venritu...
grăia lor. COD.VOR. 85/8. (pentru-că și postul trecuse. N.TESTA-
MENT, 1748, BIBLIA 1688). Au nu grăiți voi, că încă sânt patru
luni și va veni seacera ? Iată grăesc vouă : rădicați ochii
vostri și vedeți holdele, că sânt plăvite amu către seacere.
 VARLAAM, ap.GCR. I 109/6. S'au răschirat și soborul, mulțămind
țara lui Dumnezeu, că se lipsise amu mulți pământeni de vite,
pentru răul văcăritului. N.COSTIN, LET.II 52/29. Această distan-
ță îndelungată /de Viena 7 era amu în sine o piedecă considera-
bilă pentru Bucovina. SBIWRA, F-S. 287.

3. (Învechit) șai ales în texte din sec. XVI, și XVII
Așadar, deci; drept aceea. Miasul amu (d e r e p t u - a c e a i a
N.TESTAMENT 1648; d e c i. BIBLIA 1688) lăasă giurele și-i dzise.
 COD.VOR. 53/4. Evanghelia zice : așa amu să vă rugați voi. CUV.
 D.BATR.II 121. Că vor amu aduna pleavita și în for arde-o-vor;
asa va fi în sfârșitul veacului acestuia. CORESI, ap.GCR. I 17/27.
Lumina trupul/ui 7 iaste ochiul. Să amu fure ochiul tău prost,
tot trupul tău, luminat va fi. TETRAEV (1574), ap.GCR. I 8/11. Atun-
ce, înțelegiu amu și văzuiu, că toate ceaste de aici deșarte
sânt. NASTUREL (1648), ap.GCR. 132/9.

4. (Învechit) (Momentul prezent este pus în opo-
 zitie cu cel trecut) Iată. Tânăr fiu și amu (a d e c ă, PSAL
 SCH.114/9) îmbătrâniū. CORESI, PS.95. / (Adesea în legătură cu
 alt adverb al timpului prezent) (Adecă) amu acmu = iată acum,
 dar acum. Cf. a c m u. Amu acmu (n i, a c u m ū. N.TESTAMENT,

1648, i a n n i, a c u m u. BIBLIA 1688) cinre grăiaște. COD.VOR. 130/4. Adecă amu acmu (n i, a c m u. N.TESTAMENT 1648, a c u m u BIBLIA 1688) bogații, plângeți-vă hlipind. ib.131/4. Acmu amu mestecați sânt derepții cu păcătoșii. CORRS I, N.31/28. Și adecă amu acmu acela de dina-șu stau e tine părăsiră. CUV.D.BATR.II 228.

5. (Învechit și regional) Într' adevăr, dar, însă, iar. Ochii Domnului sânt spre derepții... e fața amu (i a r ă N.TESTAMENT 1648; i a r ă. BIBLIA 1688) Domnului spre cela ce face rău. COD.VOR. 154/6.

6. (Învechit ; sensul interjecțional s'a transformat în sens explicativ) Căci, pentrucă. Nută întru Siria și cu rosul (=dînsul) Prischila... avea amu (c ă. N.TESTAMENT 1648; p e n t r u c ă BIBLIA 1688) rugă. COD.VOR. 2/6. Cade-se amu putredirii aceștia, să se îmbrace întru neputredire. CORRS I, ap. GCR. I 14/31.

[Accentuat și : (ad.II 2 și 5, Regional) amu (JAHRESBER. IV 325) cf. VI 40, cf. 75) ./ și : (Tara Oașului) amúia adv., conj. CANDREA, T.O.48. /mđ (CIHAC, I,2).

AMUIA ,adv. v. amu.

AMUIA vb. I. T r a n s. A muia (VAIDA), topi, descăli (oțelul) "a scoate descălitura unui oțel sau fier" (COSTINESCU, BARCIANU). [Prez.ind. amoiu și (rar) amuiéz (BUDAI-DELEANU, ap.HFM.1114.]

- Derivat dela amoiu (prim apropiere de muia).

AMULET s.n. v. amuletă.

AMULETA s.f. Obiect (purtat de om cu sine) căruia îi se atribuie (în mod superstițios) puterea magică de a-l feri de rele, de boale etc. La gât o amuletă pentru diochiu. ALFCSANDRI, ap.DDRF. Mi-a așezat ceasornicul cu lăntișorul pe după gât ca pe-o amuletă. SADOVEANU, N.F.60. Cărticica... femeile o poartă apoi ca amulet la sine. MARIAN, NA.28. [Pl.-lete. / și : (Transilv. și Bucov., după germ.) amulet s.n.]

-N.din fr. amulette, germ. Amulet.

AMUMA adv. (Olt.) = acum(a). PAMFILE, J. II.

- Formă născută prin fuziunea celor două adverbe sinonime; amu și acuma.

AMUNITIE s.f. v. munitie.

AMUNTE adv. (Invechit și regional) La munte. A purcede cu turma amunte. DICT.

AMUR s.n. v. amor.

AMUREZ, -FAZA s.m. și f. v. amorez.

AMUREZA vb. I. v. amoreza.

AMUREZAT s.n. v. amorezat.

AMUREZAT, -A adj., s.m. și f. v. amorezat.

AMURG s.n. l. Apusul soarelui, crepuscul; lăsatul serii.
Amurgul înnegrise zărea. COSBUC, F.102. "Amurg", "amurgul serii",
"murg" sau și "murgitul de seară"... [se zice], când soarele
a apus,... dar este o lucire în urma lui și întuneric încă nu
s'a făcut, adică când lumina se amestecă cu întunerecul, când
se luptă ziua cu noaptea,... când începe a se îngâna ziua cu
noaptea. MARIAN, SV. I 108. Amurg de toamnă pustiu, de humă. BA-
COVIA, O.16. În fiecare amurg, dintr'o parte în alta a țării,
deasupra câmpiilor și în munți, de jur împrejurul orașelor, mi-
le de sate se vor aprinde pe rând. BOGZA, P.M.43. Stătea... stin-
gher în lumina otrăvită a amurgului. DUMITRIU, B.F.29. E rându-
iala firii... amurgul să coboare. DRĂȘLIU, G.51. Afară începuse
fumegarea amurgului și vântul se domolea. SADOVEANU, N.F.127.
Vine noaptea... Roșu - amurgu-duce ger. CONTEMPORANUL, S. II,
1948, nr. 108, 6/1. / (Precedat de prep.) Pleca din revărsatul
zorilor și se întorcea pe la amurg. DELAVRANCEA, S. 229. Cad
frunze'n amurg Draga mea ! BACOVIA, O.172. Lumina zilei se impu-
țină ca'n amurg. PAS, L. I 55. Ieșea în amurg, primăvara și vara
la Șosea în trăsură. id. ib.137. De unde vii, măi muliere, prin a-
murg, pe această vreme ? MARIAN, SA.53. / (Prin omiterea cuvân-
tului subînțeles "serii", a rezultat, după prepoziție, forma ar-
ticulată : amurgul)
Din amurgul până'n zori. ALECSANDRI, P.
III 120. / L o c. a d v. Într'amurgul = pe la amurgite, când se
îngâna ziua cu noaptea. Și așa au dat spaimă târgului, fiind
într'amurgul. N. COSTIN, LWT. II 110/29. Într'amurgul iarăși mul-
ge lamele. DRĂGHICI, R.152/16. Călător, care'ntr'amurgul, pe
paveaua sunătoare, Treci... C. NEGRUZZI, II 92. / (Creație per-
sonală) Amurgul diminetii = zorile. BARCIANU. E x p r. A da în
amurg = a amurgi, a se însera. Când dote în amurg..., ea pieri.
ISPIRESCU, L.310. / F i g. Declin; decadență; (uneori complinit.

prin vieții) bătrânețe, sfârșitul vieții. Trist e desertul ce se întinde pe sub amurgul vieții. ALIȘANDRI, P. III 183. Mi-o închipuisem cu părul alb, într-o bătrânețe calmă și înțeleaptă, fiind mai departe ființelor noastre în amurg, acelaș prilej unic de întâlnire și încântare. BOGZA, C.O.5.

2. F i g. Semi-întuneric, clar-obscur. Cobitor ca urma unui păcat în amurgul conștiinței. ODOBESCU, ap.HEM.1115.

[Pl.-murguri]

- Compus din a (2) și murg (s.v.)

AMURGĂLA s.f. (Regional) = amurg. HEM.1115. cf. m u r g e a l ă. [Pl.-geli și -gela.]

- Derivat dela amurzi cu suf. -eală.

AMURGI vb.IV. U n i p e r s. Se lasă, dă amurgul, se înseară. Abia amurgise, când Stroiici și Spancioș sosiră. C.NEGRUZZI, I.160. până să-l mai menim noi pe popă, ... amurgeste bine. CREANGA, A.43. Se pomeniră că amurgise. ISPIRESCU, L.35. Amurgea și zăream satul de sub culme. SADOVEANI, P.M.122. / (Gerunziul cu valoare a d v e r b i a l ă) Venise cel străin de fealiu, mâncând și amurgindu, și se înstăpini înaintea lui Israel 40 de zile. BIBLIA (1688) 207². / U n i p e r s. (Subiectul este z i u a sau l u m i n e) Dar lumina amurgeste și plugarii... se întorc de la arat. ALIȘANDRI, P. III 42. Când soarele se duse... Pe Când amurgea, Ochiul ei își aruncă sub o tufă... POP., ap. HEM.1116.

- Derivat dela amurg.

AMURGIRE s.f. Faptul de a amurzi. [Pl.-giri.]

- Abstract verbal al lui amurzi.

AMURGIT s.n. (Adesea la pl. și precedat de prepoziții) = amurg. Să-mi răcoresc viața la un amurgit de seară? VLAHUȚĂ, P. 47. Când fu pe la amurgit, întâlni un om. ISPIRESCU, L. 321. [Se văd 7 coborând în amurgit treptele casei lor albe. SADOVEANU, M. 118. Apoi treceau oameni care se întorceau de la lucru și cântecele lor umplau amurgitul. id. O. I. 268. Fiece amurgit liniștit șoptea despre sângele și sudorile neorodului. DEȘLIU, G. 36. / L o c. a d v. (Regional) Pe amurgite = când se îngână ziua cu noaptea, la vremea amurgului. HEM. 1116. [Pl. -gite.].

- Abstract verbal al lui amurghi.

AMURGIT, -A adj. Învăluit în amurg. [Am] căutat să descoper de pe zarea amurgită a trecutului, din ceața brumoză a prezentului, o falnică lumină pentru viitorul artelor române. ODOBNEȘCU, II 246.

- Participiul lui amurghi cu valoare de adjectiv:

AMURIZĂ vb. I. v. amureza.

AMURȚI vb. IV. v. amurții.

AMUȘ¹ s.n. v. hămuș.

AMUȘ² adv. v. amuși¹.

AMUȘA s.f. v. hămuș.

AMUȘI¹ adv. I. Acu-acu, acuși, îndată. Cine fură acei [barbari]

și pre ce cale feceră aceia, amuș voiu reșchiră. P.MAIOR, IST. 281/11. Așteapt-o, că vine amuși ! ȘEZ. II 188.

2. Tocmai, chiar. Amuși e anul, de când a venit la noi. FRÂNCU-CANDREA, R. 47. F x p r. Amuși... amuși = când... când, câte odată... altă dată, acu... acu. Am o puică: Amuși îi albă, amuși îi neagră ? (Ziua și noaptea) GOROVHI, C. 138. / U-neori cu repetare imediată) Amuși-amuși = tot mereu, în tot momentul. Ovășul... trebuie amuși-amuși întors. ECONOMIA, 52/9. [Românca], de ar fi oricât de învăluită și necăjită, ea nici când nu uită de copilul său, ci amuși-amuși aleargă la dînsul, să vadă ce face. MARIAN, NA. 309. [și: amuș adv.].

- Din amu + adverbialul și (cf. acum și acugi).

AMUȘI² vb. IV. v. hămuși.

AMUȘINĂ vb. I. T r a n s. (Transilv. de Est, Bihor) (Despre câine sau pisică) A miroși, a adulmeca (vânatul). Cf. a m u ș u l u i. Câinele amușină iepurele, pisica amușină șoarecele. REV. CRIT. IV 336. [Prez. ind. amușin.]

AMUȘIT, -Ă adj. v. hămușit.

AMUȘULUI vb. IV. T r a n s. și a b s o l. (Regional) (Despre câinii de vânătoare) A miroși (urma vînatului, FRÂNCU-CANDREA, R. 47); (în forma mușului, mușului) a adulmeca (REV. CRIT. III 161). Iată vine un lup, mușinî mușulînd pe unde mîncase și beuse cei hoți. REV. CRIT. I 235. [Prez. ind. amușulesc. / și :

musului, muslui, musuli vb. IV.]

- Cf. a m u s i m a.

AMUȚĂ vb. I. T r a n s. A asmuța, a sumuța (câinii). De va avea neștine un dulău tare și dârz... și de se va apuca de vreun dulău mai slab și-l va birui, și stăpânu-său... nu-i va despărți, ce încă-i va amuța, de-l va simți..., să plătească toată paguba. PRAVILA MOLD. 11₂. În grabă afară ieșind și încă mai tare pre dulău amuțind și îmbărbătând... CANTEMIR, ap.HFM. 1871. Nu e bine să amuți cânele. GOROVKI, CR. 48. Odată că șuera, câinii răi că amuța, După feciori se lua. POP., ap.HFM. 1871. Î x p r A amuța câinii asupra cuiva (sau pe cineva) , a amuța pe cineva cu câinii. Când treceam gardul cu spinii, M'amuțai, mândro, cu câinii ; M'amuțai și nici prea tare. IARNÍK-BÂRSKANU, D. 390. [Prez. ind. amuț. / și : (învechit, cu schimb de conjugare) amuți vb. IV. (ind. prez. amuțesc).]

*
- Din lat. am-mucciare (cf. m u ț a, a s m u ț a, s u m u ț a), păstrat și în Poitou sub forma a m o i s e r "exciter les chiens a nous défendre".

AMUȚARE s. f. Acțiunea de a amuța. Interzicerea amuțării câinilor apare în diferite credințe populare. [Pl. (neobisnuit) -tări.]

- Abstract verbal al lui amuța.

AMUȚAT s. n. = amuțare. [Pl. -taturi.]

- Abstract verbal al lui amuța.

AMUȚAT, -A adj. Asmuțit, sumuțat. Câinele amuțat poate fi stăpânit cu greu.

- Participiul lui amuta cu valoare de adjectiv.

AMUȚĂTOR, -OARE adj., s.m. și f. (persoană) care amuță.
 [Pl. -tori, -toare. / și : (dial.) amuțătoriu, -oare adj., s.m.]

- Derivat dela amuta cu suf., -(ă)tor.

AMUȚĂTORIU, -OARE adj., s.m. v. amuțător.

AMUȚĂLA s.f. Stare de muțenie, mutism. I-au pecetluit
 spurcata și clevetnica lui gură, cu amuțeală. ANTIM, P.91. Rumâ-
 nii nu tac mult; s'ar bocăni... d'ar pătimi de amuțeală. JIPES-
 CU, O.39. [Pl. -țeli și (rar) -tele. / și : (dial.) amuțală s.f.]

- Derivat dela amuți cu suf. -eală.

AMUȚĂ¹ vb. IV. v. amuta.

AMUȚĂ² vb. IV. 1. I n t r a m s. A pierde graiul, a rămânea
 mut; f i g. a rămânea ca mut, a tăcea deodată, a-i pieri vocea.
Amut = obmutesco. ANON. CAR. Amuțiu și plecaiu-mă și tăcuu.
 PSAL. SCH. 121/15. cf. CORESI, PS. 263/15. I-a amuțit glasul. Limba
 vicleană și mincinoasă să amuțească... urechia... să asurzească
 CANTEMIR, ap. HFM. 1118. Au vor amuți..., au, de nu, vorbe goale
 vor adauga. P. MAIOR, IST. 263/15. Ielele umblă... noaptea cân-
 tând, și, dacă se'ntâmplă să chene pe cineva pe nume, și acela
 le răspunde, amuțește. HFM. 1119. Acele buze... amuțeau învine-
 țite, sub spânzurătoarea ce stă dinaintea ușii. C. NEGRUZZI, I 311
Câteva glasuri care strigau amuțiră. CAMILAR, N. I 121. Acum totul
amuțise. DUMITRIU, B.F. 48. Amuțiseră toți. Rizea era palid. id.
ib. 72. Ura cu tăcea, mulțimea amuți iarăși. id. ib. 107. Mișu,

deși la început fusese vorbăret și vesel, amuți curând. id.ib.
 138. Jale și sărăcie, cum era și mai înainte. Mortii tac, cei
 vii au amuțit. SADOVEANU, N.F.108. Umbla de jur împrejur să nu
 amuțească nicovalele, să nu atsa lucrătorii degeaba. PAS, L.I
 73. Ștefan vodă... n'auzea copil din gură plângând... Că stau
 doicile dormind și casele amuțind. THEODORESCU, P.P.531. Când bo-
 gestul vorbește, Lumea amuțește. ZANNE, P.V.90. / (R e f l.) Zi-
 seră către el: "Amuțește-te, pune mâna ta peste gura ta!" BIB-
 LIA (1688), 188¹. Mă amuțiu de multă bucurie. GORJAN, H.IV 93/5.
 / F i g. Minteaa mea, amuțindu-se, se cumpănește între spaimă și
 bucurie. MARCOVICI, C.11/26.

2. T r a n s. (sf= f a c t.) (Numai în expresia) A
amuți pe cineva (de gură) = a face pe cineva (prin vrajă sau ar-
 gumente hotărâtoare) să-i piardă graful săă să tacă din gură.
De mâna m'au luat, De gură m'au amuțit, Ochi mi-au paienjenit.
 SEVASTOS, N.12. Tipetele disperate ale familiei Gălăciuc au a-
muțit furia tuturor. SAHIA, N.42. L-a chemat de-a parte și nu
știu ce i-a spus, dar l-a amuțit deodată.

[Prez. ind. amuțesc și (învechit) amuț.]

- Din lat. ⁺ am-mutire (= ad + mutire); cf. ital. ammu-
tire idem. (Cf. m u ț i).

AMUȚIRE s. f. Faptul de a amuți; muțenie. Rea iaste a-
muțirea din lipsa organelor..., dar încă mai rea iaste, când
porceade din lipsa și neștiința cuvintelor trebuitoare. CANTEMIR,
 ap. HEM. 1120. / F i g. (Rar) Tăcere. Ascultă și nu auzi mimică;
dar amuțirea asea adâncă mai cumplit îl spăria. POP-FLORENTIN, ap.
 TDRG. [PL.-turi.]

- Abstract verbal al lui amuți.

AMUȚIT, s. n. = amuțire. [PL.-turi.]

- Abstract verbal al lui amuți.

AMUȚIT, -Ă adj. Devenit mut, lovit de muțenie; mut, fără glas. Când a sunat clopotul, ne-am strâns mâinile, amuțiti de durere. VLAHUȚĂ, N.174. Vulturii... stau amuțiti pe creștetele... stâncilor. EMINESCU, N.5. N x p r. Amuție de gură = lipsit (prin vrăji) de facultatea de a vorbi. M'am trezit și m'am găsit... De gură amuțită, De ochi orbită. MARIAN, I.15.

- Participiul lui amuți cu valoare de adjectiv.

AMUȚITURĂ s. f. (Rar) = amuteală. Amuciture = vocis praeclosios. ANON. CAR. [Pl. -turi.]

- Derivat dela amuți cu suf. -itură.

AMUZĂ vb. I. 1. T r a n s. A face (pe cineva) să petreacă, să se distreze, a înveseli pe cineva. Dumnezeu mi servise pe lângă dicționele populare, diferite aforisme care mă amuzau. SADOVEANU, N.F.51. Epigrame[le] mă amuzau prin întorsăturile lor spirituale. id. ib. 134. Comediile lui Moliere amuză pe toți cei care le văd pe scenă.

2. R e f l. A-și petrece vremea cu lucruri plăcute, a se distra, a se înveseli. Ea [= dna Timotin] se amuza mai mult decât noi. IBRAILEANU, A.134.

[Prez. ind. amuză și (rar) amuzez.]

- N. din fr. amuser.

AMUZAMENT s. n. Petrecere cu lucruri agreabile; cu glume, care fac să treacă vremea plăcut; distracție. S'a travestit și a jucat diverse scene, spre amuzamentul tuturor. [Pl. -mente.]

- N. din fr. amusement.

AMUZĂNT, -Ă adj. Care (te) amuză; nostim, hazliu, distractiv. - Vai, dragă, ce ochi face - spuse autoarea spiritului către ceilalți ca și când Felux ar fi fost un intrus amuzant în propria lui casă. CĂLINESCU, F.O. II 85.

- N. din fr. amusant.

AMVOANA s. f. v. amvon.

AMVON s. n. Um loc mai înalt în biserică, de unde citește diaconul evanghelia sau (uneori) se ține predică. Patriarhul Marcu se sui pre amvon și rădică cinstita cruce. VARLAAM, ap. HEM. 1038. S'au suit pre amvon și începu a cânta. DOSOFTEIU, V. S. 39₂. Se suia în amvonă, de le cetea. K. KOGĂLNICEANU, LET. III 249/30. L-au cetit cu vers tare, din amvon. ȘINCAI, HR III 267/25. cf. MARCOVICI, D. 379/19. și ALECSANDRI, P. III 217. În predicile sale de pe amvoanele bisericilor, înțepa ca vespea. CREANGĂ, A. 136. [Pl. -voane și -vonuri. / și : (învechit) amvonu s. n. ; amvón s. n. ; amvónă, amvoánă, amvoánă, amvónă s. f.]

- Din s. vl. amuhonu și amuvonu (din grec. idem.)

AMVONA s. f. v. amvon.

AMVROZIE s. f. v. ambrozis.

AN s. m. I. (Sensul obișnuit, popular) 1. Măsură de timp, cuprinzând 12 luni, sau 52 de săptămâni, sau 365 de zile. (Anul sau anii pot să se socotească de la oricare dată) Numărul anilor de la Adam 7115 ai, de la nașterea lui Hristos 1607 ai. CUV. D. BĂTR. II 107. Se apropie zilele, de i se împlu cocoanei anul diîntâi. MSS. (s. XVII). ap. HEM. 1129. Când au fost cursul anilor

de la începutul lumii 7193... N. COSTIN, ib. 1128. După ce trecură
trei ani la mijloc..., începu a dori... pe frate său. GORJAN,
 H. I 2/17. Cine îmi va spune, ce o s'aducă ziua și anul viitor?
 ALEXANDRESCU, M. 3. se va întâmpla în curgerea anului, care as-
tăzi începe. MARCOVICI, D. 17/8. Bădică, mâne și se împlineste
anul; ia-mă și pe mine cu dumneata, că ți-oiu fi de mare folos.
 KMINESCU, N. 21. Prevederile primilor doi ani ai celui de al pa-
trulea plan cincinal au și fost realizate cu succes. GHEORGHIU-
DEJ, R. P. 12. Am un copaciu cu 12 oraci; în fiecare orac sânt
patru cuiburi; în fiecare cuib sânt 7 ouă și fiecare ou are o
parte albă și una neagră. Ce să fie aceasta ? (Anul). SBIERA, P.
 322, cf. ȘEZ. I 25. / (Adesea în comparație cu alte măsuri de timp)
Nu aduce anul ce aduce ceasul. CRĂNGĂ, P. 235. / È x p r. (lat.
anno Domini) în (sau în) anul mântuirii... și în anul Domnului...
în anul... al erei noastre. În anul mântuirii 1907 mai avem 80%
analfabeți. ZIARLIK. (Azi) e anul, de când... sau (Transilv.)
că... = s'a împlinit un an (sau anul) de când... Mâncați, oameni
buni..., că mâni îi anul, de când mi-a murit bărbatul. ZANNE, P.
 IV 254. Nu e anul că mi-a murit copilul. Anul vechiu = anul care
se încheie la 31 Decembrie la miezul nopții ; anul nou = anul ar
care începe la 31 Decembrie la miezul nopții. An nou ! Aștept mi-
nunea-ți, ca o cerească lege. ALEXANDRESCU, M. 6. Sosind miezul
nopții, anul vechiu a dispărut..., căci acuși zorile anului nou
se arată de după culmile dealurilor. MARIAN, ȘE. I 144. / (Ca răs-
puns la întrebarea (d e, p â n ă) c â n d și exprimând uneori a-
nul în toată întinderea lui) Anul acesta avem o recoltă foarte
bună. Anul trecut a plouat foarte puțin. An jubilar. an jubilar,
dar tot greu merge cu seceta de anul trecut. DUMITRIU, B. F. 75. Noi
în anul care a trecut, tot am mai scos ceva. PAS, L. I 9. Sărbă-
torim anul acesta 100 de ani dela apariția Manifestului comunist.
 GHEORGHIU-DEJ, R. P. 44. Cunoscutul frezor stahanovist Ion Furtună...

a dat în primele trei trimestre ale acestui an, trei norme anuale, lucrând acum în contul celui de al patrulea an al cincinalului. SCÂNTEIA, 1951, nr. 2178. F x p r. (Alternarea anilor se exprimă prin) An cu an sau (Transilv.) an de an, sau (învechit) an pre an = în fiecare an, în tot anul, pe fiecare an. Așa făcea anu pre anu. DOSOFTEIU, V. S. 205₂. An cu an împărăția tot mai largă se aporește. EMINESCU, P. 237. An de an vas rogu' naintează Pe talazuri clocotind potrivnic. BENIUC, V. 42. An de an numărul analfabeților scade, datorită grijii partidului și eforturilor guvernului. Din an în an = din ce în ce mai mult (cu fiecare an ce trece). Din an în an se înmulțesc locuitorii orașelor, pe măsura creșterii industriei. Acum (sau acusi) un an (doi ani etc.) = anul trecut pe vremea aceasta, cu un an în urmă. Acusi șapte ani a fătat iapa popii un mânz. RĂTEGANUL, P. I 25. (Precedată de prep d e, construcția capătă funcțiune a t r i b u t i v ă) Cu mândra de acum un an. Dintr'un măr mă săturam. IARNIK-BĂRSKANU, D. 155. În anul sau (dacă este vorba despre un eveniment istoric) la anul... = la o anumită dată din cursul anului... În toți anii prăznuim pământea lor. VARLAAM, C. 197₁. În anul trecut am fost bolnav de două ori. Vasile Alecsandri s'a născut în (anul) 1819. România și-a câștigat independența la (anul) 1878. (Cf. v e i e a t)

La sau (intr'un) un an (doi etc. ani) odată = o singură dată într'un an (în decursul a doi ani etc.); rar. Vin ele la noi într'un anu odată și lăcușo 30 de zile cu noi. MS. (a. 1620), ap. HEM. 1125. Azi e Sfântu-Neculșiu. Ai, nevastă, la biserică... că-i sărbătoare mare, e într'un an odată. ib. [Pică pietre de pe cerb.] când se scutură el la șapte ani odată. CRĂNGĂ, P. 218. La doi (etc.) ani = după doi (etc.) ani. [Calul] l-am pierdut... odată și l-am cătat lumea toată... și l-am găsit la cinci ai, Priponit de un leuștean. SNZ. I 73. La anul = în anul viitor, peste un an. La anul o să mi trageti voi la jug. DUMTRIU, B. F. 20. Mă, la anul vă

pun pe voi la jug. id. ib. 54. Dacă la toamnă tot nu s' o putea atunci la anul pe vremea asta, și tot trebuie să se termine odată.

id. ib. 134. De cât la anul un bou, Mai bine azi un ou. ROMÂNUL GLUMIT, I. 47. Nu tăia pomul din rădăcină..., ci mai bine urcă-te în el, ca să culegi și la anul. ZANNE, P. I 262. (În urări) Noroc bun... ! Si la anul cu bine ! ALEXSANDRI, T. 673. P(r)este an = în cursul anului, în anul unu an. preste an cu cinste vă slăvim. MINFIUL (1776) 150¹2. Să-mi rămâie și mie în destul ca să-mi hrănesc peste an femeea și copiii. BRIDIMAN, N. P. II 171/12. Să prăznuim sărbătorile de peste an. Peste un an (doi ani etc.) = de acum într' un an (în doi ani etc.). Peste patru ani, la sfârșitul primului plan cinăinal, o bună parte din țară va fi electrificată. De un an (doi ani etc.) = de acum un an (doi ani etc.) încoace. O mucare... era îndrăcită și oloagă de optsprăzece ani. CORVSI, ap. CCR. 18/24. Părinții tăi nu mai trăesc, de sute de ani ISPIRESCU, L. 8. E pace, tată ! Toată lumea se bucură de pace. D-ta ești un om liber și poți să te duci unde vrei. Uite, ca dovedă, astăzi ieși din oraș, mergem la câmp. Așa îi spuneam tatei de 18 ani. SAHIA, N. 25. Răbdau de sute de ani și acum deodată nu mai puteam să rabde ? DUMITRIU, B. F. 81. N' am dat ochii cu Vâlcan, De-i mai bine de un an. THEODORESCU, P. P. 551. De trei ani tot bat la doabă. IARNIK-BĂRSANU, D. 470. Un an (doi ani) după = când a (sau va fi) trecut un an dela... Un an după fuga lui Aladin, Otman... ținea rangul cel d' întâiu între prințipii ce era supuși lui Aladin. F. VĂCĂRESCUL, IST. 250. Până' ntr' un an (până' n doi ani etc.) = în timp de un an (de doi ani etc.) dela o anumită dată. Vameșul ce nu-ș va lua vama de la negustor până în cinci ani, de-acia nu va putia lua nenică. PRAV. MOID., ap. HEM. 1133. (Transilv.) (într') alt an = anul viitor, peste un an. LB. Est an = anul acesta. (Țara Motilor) Dincolo de an = anțart (FRANCU. CANDREA, M. 51), acum doi ani. / Răspunde la întrebarea (p e sau i n) c â t (t i m p) ?) O dzi ca o mie de anii și o mie de anii

ca o dzi. COD.VOR.167/9. Lăcuiră ei 35 de ai fără feciori. CUV.
D. BĂTR. II 155. Iată câți ai t(i)-am lucrat. VARLAAM, C 101. Mun-
cește un an de zile și doi și trei. DUMITRIU, B.F.20. C'o fi un
an, c'o fi o mie, Dar ziua mea tot va să fie. BĂNIUC, V.150.
Patruzeci de ani îmi pare, De când port par pe spinare; Nimeni
grija mea n'o are. IARVİK-PĂRȘEANU, D.450. O sluji un an sau doi
și-și va face car cu boi. id. ib. 245. Cine o avut și-amu n'are,
Paro-i noaptea an de mare; Am avut, dar amu n'am, Pare-mi noaptea
cât un an. MANDRĂSCU, L.P.85. Căci țărânul când te bate, Zaci un
an și jumătate. POP., ap. HEM. 1124. Expr. (învechit) Întru an,
în doi ani etc. = (timp de) un an, doi ani etc. vrem [=vom.] lă-
cui acie întru anu (u n a n N. TESTAMENT 1648; u n a n BIB-
LIA 1688) și vrem face negoț. COD.VOR.130/7. Nu plooe spre pământ
în trei ani și în șase luni (=luni). id. 135/8. (Azi această ex-
presie s'a păstrat în urarea) Întru mulți ani (sau mulți ani sau
la mulți ani) = să trăiești sau să fie (pentru) mulți ani.
Trăească Domnul mieu milostiv, într'ei mulțimi și buni ! CANTE-
MIR, IST. 211. Să trăiești mulți ani cu bine, luminate și preaputer-
nice împărate ! CREFĂNGĂ, P.80. Să fie întru mulți ani ! MARIAN,
NU. 454. La mulți ani cu sănătate, că-i mai bună decât toate. ZAN-
NE, P. II 703. (cf. m u l t u m i). / (Prim atributele t o t ,
i n t r e g , i n c h e i a t , i m p l i n i t , i n c a p , și
prin complinirile d e a - r â n d u l , d e z i l e se arată
întregimea anilor. exprimându-se tot odată și faptul că pentru vor-
bitor anul a trecut sau va trece cu greu). S'au plimbat o săptămă-
mână și au plâns 100 dă ani încheiați. JIPĂSCU, O. 132. Să-l slu-
jești taman trei ani de zile cu credință. CREFĂNGĂ, P. 146. A ținut
veselia ani întregi. id. ib. 279. N rău când anu'ntreg ti-e post.
COSBUC, F. 71. Am plâns tot anul și voiu mai plânge ani de a-rândul.
[Își luă] merinde, ca să-i ajungă un an de zile. ISPIRĂSCU, L. 13.
Sunt ani (de zile) de când nu mi-ai mai scris. Amar de ani v.
a m a r. Cu anii sau (din cauza rimei) cu anul = ani întregi, ani
de a-rândul. Ala e... Jianul Care bate cu tufanul și ține pizma cu

anul. POP., sp. HFM. 1131. Dacă pleci acum, nu ne vom mai vedea cu
anii. Ani și ani = ani mulți, vreme îndelungată. Avea [Moș Ică
niță] în ladă o redingotă verzuie cumpărată de ani și ani dela
hala de vechituri. PAS, Z. I 197. Unchiul... îl întrebă pe tata
de toate neamurile pe care nu le-a văzut de ani și ani. STANCU,
 D. 108. De ani și ani glasul meu tace. BĂNIUC, V. 140. / L o c.
 a d v. Răspunde la întrebarea c u m ?) Cu anul = pe câte un
 an. Cf. c u l u n a , c u z i u a , c u r u p t a . Sănătate
cu luna, Să nu mai vezi lumina, Sănătate cu anu, Să nu mai vezi
pământu. IARNIK-BĂRȘANU, D. 280. L-am tocmnit grădinar cu anul.
Pe an sau într'un (întruchit întru) an = pentru un an, în in-
 terval de un an. Cela ce nu va ispovedi omul de patru ori întru
an, cela ce nu va posti patru posturi întru an... MS. (.1627), sp.
 HFM. 1133. Toate învățăturile, pe care alți copii le învăță într'
un an, el le învăța într'o lună. ISPIRESCU, L. 2. Într'o lună
Toarce o lână și ntr'un an țese un suman. IARNIK-BĂRȘANU, D.
 457.

2. (Durata de 12 luni nu se consideră ca măsură de
 timp) Unitate de măsură pentru evenimente petrecute în decursul
 unui an. Trecut-au ani de lacrimi ! ALEXANDRI, P. I 120. Anul de
văduvie l-a petrecut la țară. Și-a făcut anul de serviciu militar
în capitală. Nu mi-a plătit anul de chirie. După trei ani de se-
ceță, avem în sfârșit un an ploios. Un an de luptă (titlul unei
cărți de A. Vlahuță). Numai anii mei mi-a secerai. BĂNIUC, V. 9 .
Drumul [idealului] este lung, anii [vieții] sunt puțini. id.
 lb. 47. Instinctul vieții neguroase de la începutul anilor... îl
sinteam în ființa mea. SADOVEANU, N. F. 53. Anul jării = anul de
doliu. De să va mărita femeea în anul jării, să piarză darul
dinaintea nunții. CARAGHA, L., sp. HFM. 1127. / S p e c. (Despre
 recoltă, venituri, afaceri etc.) An bun (mănos), mijlociu, rău et

Faraon au strâns în cei șapte ani mânăși pâine, câtă să ajungă în cielaltți șapte ani nerodiți. I. IONESCU, C. 212/10. Cum a fost anul trecut ? - Destul de bun. / P. e x t. Anul școlar (școlastic) începe în septembrie, anul bugetar sau financiar începe la 1 Ianuarie. / Stagiune (teatrală). Anul teatral ține la noi 10 luni. / S p e c. O (singură) zi. (Numai în expresia) Anul nou ziua de 1 Ianuarie. Care an ține numai o zi ? (Anul nou). SBIHRA, P. 322.

3. (Despre vârsta omului sau vechimea unui lucru)
 Durată de 12 luni, începând dela nașterea omului sau facerea lucrului. Lipsit... la vârsta de 60 de ani, de tot..., s'a pogorit de viu în mormântul prietenilor săi. MARCOVICI, C. 4/8. Am un unchiu bătrân de 999 de ani și 52 de săptămâni. CREANGĂ, P. 52. Tocmai când copilul împlinea 15 ani..., se sculă... și zise... ISPIRESCU, L. 2. Țătașca Leona uita prea des că împlinisem cincisprezece ani. SADOVEANU, N. F. 7. Nu frumos te oiu milui, C'o cojiță de mălaiu, Uscată de nouă ai. MARIAN, NA. 321. Adă-mi vin de nouă ai, Care beau feciori de crai. ȘEZ. IV 8. Până la 20 de ani se însoară cineva singur ; de la 20 la 25 îl însoară alții, de la 25 la 30 îl însoară o babă, iar de la 30 de ani înaintea numai dracu-i vine de hac. ZANNE, P. IV 397. / F i g. (La pl.) Vârștă. (Cf. Câți ani ai = ce vârstă ai) Când vor fi la mijloc banii [la fete], Nu se mai întrebă anii. PANN, P. V. II 128/10. La cal anii se caută după dinți. HFM. 1125. Și-a uitat anii. ZANNE, P. II 475. Trebuie să vie și ei, ca mâne, la anii miei. id. ib. Pentru anii lui este foarte dezvoltat. F x p r. A intra în al doilea (al treilea etc.) an sau a merge pe doi (trei etc.) ani = a fi în al doilea (al treilea etc.) an al vieții. / (În legătură cu prep. d e) Mic de ani = tânăr, mare de ani = în vârstă, bătrân. De ani este mare și minte n'are. ROMANUL GLUMET, I. 49. / S p e c. Vârștă înaintată, bătrânețe. (Cf. Aii m'au îmbătrânit. CANTEMIR,

IST. 262). Nevointa... ailor. DOSOFTEIU, V. S. 52₁. Si s'ageaza i
toți la masă, Cum li-s anii, cum li-i rangul. HMINESCU, P. 195.
Se minună si moasa care, până la anii ei, multe burice mai tăia-
se. ISTRATI, CR. 8. / Viață. Anii tăi se-au sfârșit. CUV. D. BĂTR
 II 450. / Vreme, epocă. În anii și în zilele... lui Bătr Cristov.
 CORNEȘI, N. I/11. Întru anii de apoi să se întrupească. id. ib. II/ 22.
Vai, tot mai gândești la anii, când visam în academii ? HMINESCU?
 P. 230. Luminoasă... țiera casa părintească... Casa ta ca-ada-
postică anii tăi surzătorii. MACEDONSKI, O. I 75. Niciunul...
[din membrii] U. T. C.-ului nu poate uita anii de luptă eroică
în condițiile de neagră ilegalitate. AL-MOGHIOROS, EPIS. 5. / Ex-
periență (pe care o aduce înaintarea în vârstă) Procopseala nu
se cumpără cu bani, Ci se câștigă cu ani. ZANNE, P. V. 515.

II. (Astr.) (Adesea în forma : an astronomic, solar,
tropic sau echinocțial) Timpul de 365 zile, 5 ore, 48 minute și
 47 secunde, în care pământul face o rotație (revoluție) completă
 în jurul soarelui. / An sideral = timpul necesar soarelui pentru
 a reveni la același punct fix pe ecliptică. Cf. CULIANU, C. 213.
An lunar = durata de timp necesară pentru 12 (uneori 13) rotații
 ale lunii în jurul pământului. / Anul planetar = durata necesa-
 ră unei rotații făcută de o planetă în jurul soarelui. / An lumi-
nă = unitate de lungime, egală cu drumul parcurs de o rază de lu-
 mină într'un an, cu care se măsoară distanțele dintre astre. An co-
mun sau civil = anul calendaristic (alcătuit din 365 zile) care
 începe la 1 Ianuarie și se termină la 31 Decembrie; / An bisect
(vizectn bis(ș)ext b(ș)ext sau bisextil) sau (în popor) an
mare = an de 366 zile (urmând din 4 în 4 ani) care cuprinde frac-
 țiunile de 5 ceasuri, 48 minute și 47 secunde a patru ani laolaltă.
În an mare nu e bine să te însori. ȘEZ. I 18. / An iulian = an
 (numit astfel după Iuliu Cezar) ținut de biserica ortodoxă, care
 socotea anul tropic de 365 zile și 6 ceasuri. / An gregorian =

an (numit astfel după papa Grigorie XIII) ținut de biserica catolică, care a suprimat din calendarul iulian câte trei ani bisecți la fiecare patru secole.

[Pronunț. (probabil) și ani, cu n lung (PSAL. SCH. 249/7, 489/1, COD.VOR.167/9, CORESI, PS. 249/8, id. ap. GCR. I 44). / Pl. -ani și (învechit și dial.) ai (CORESI, ap. GCR. I 15, 23, VARLAAM, DOSOFTEIU).]

- Din lat. annus. În funcțiune adverbială e urmașul ablativului anno.

AN adv. Anul trecut, acum un an. Cf. a n t e r t. Cum a dat Dumnezeu an Holde, mândre lui Traian, Astfel să dea și la voi. Ca să avem parte și noi. TEODORESCU, P.P. 147. Stăpâne, stăpâne... Mai m' ai ispitit An, la Bobotează. id. ib. 56. / (Adesea în opoziție cu e s t - t i m p, e s t - a n (= anul acesta) și cu l a a n u l (= alt. an, anul viitor). An n' am câștigat estim am păgubit, la anul trag nădejde. PANN, P.V. II 85/12. / (În legătură cu m a i, exprimă un timp neprecizat, în trecut) Mai acum câțiva ani. S' a sculat mai an, Bădica Traian Si-a încălicat... ALFCSANDRI, P.P. 387. / (Cu prep. d e capătă funcție a t r i b u t i v ă) 5 stoguri de grâu de estimp, 3 stoguri de grâu de anu. CUV.D. BĂTR. I 207/18. (Adesea complinit prin nume de anotimpuri) Jeles copiilor după părinții căzuți an-primăvară în luptă... strigă răzbuflare. MARIAN, T. 222. Oameni buni ! an-iarnă bordeiui' mi arsese. ALFCSANDRI, P. I 41. Mai an-vară sugesi tătă. SEVASTOS, C. 52.

- Din lat. anno, întrebuințat în acest sens de Plaut și Luciliu.

ANA s. f. (Pesc.) Frânghie lungă și grossă, de care atârână atât undițele, cât și plutele mrejelor și ale altor pești

le pescărești; "frânghia cu plute" (ANTIPA? F.512), trupul carmacutelor (id. ib. 322) sau carmacelor (id. ib. 327), trupul cârligelor (id. ib. 304, cf. 308), cf. LEX. TEHN. Pe când pripoarele... stau culcate pe fund, aici frânghia principală care susține cârligele "Anana" - are... pe tot lungul ei o întreagă serie de plute de diferite mărimi, ce sunt legate cu sfori de ea din distanță în distanță, spre a o face să plutească la suprafață. ANTIPA? P.320, cf. 304,308,311,312. [Pl. -nele.]

ANABAPTISM s.m. (Teol.) Credință care constă în a nega eficacitatea botezului înainte de vârsta matură și care botezarea din nou la vârsta adultă.

- N. din fr. anabaptisme.

ANABAPTIST, -Ă adj., s.m. și f. (Persoană) adeptă a anabaptismului. [Pl. -tiști, -tiate.]

- N. din fr. anabaptiate idem.

ANACOLUT s.h. (Gram.) 1. Construcție eliptică a unei propoziții, în care lipsește corelativul unui cuvânt exprimat (d. e. 1-am aflat unde nu gândeam) (= într'un loc unde...).

2. Schimbare a construcției unei fraze, astfel încât lășăm neterminată construcția cu care începusem și continuăm cu alta.

[Pl. -lute și -luturi.]

- N. din fr. anacoluthes.

ANACORET s.m. v. anahoret.

ANACREONTIC, -A adj., sm. și f. I. A d j. În genul erotic al micilor poezii atribuite poetului grec Anacreon. / Poezie anacreontică = cântec de veselie, de petrecere, de chef.

II. S u b s t. I. S.m. și f. Persoană (poet) care scrie poezii anacreontice sau este admiratorul lor. În unele poezii ale sale, Cosbuc apare ca un anacreontic.

2. S. f. Poezie (sau scriere) anacreontică. Anacreonticele lui Cosbuc.

-N. din fr. anacréontique.

ANACRÓNIC, -Ă adj. Nepotrivit cu obiceiurile sau ideile actuale; care conține un anacronism. În sectorul învățământului public, una din tradițiile anacronice ce au persistat până acum este asocierea laicalită, din punctul de vedere al predării, a două vaste științe : fizica și chimia. CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 105.

-N. din fr. anachronique.

ANACRONISM s.n. Eroare constând în punerea unei întâmplări într-un timp anterior celui în care s'a săvârșit sau (prin e x t.) într-alt timp de cât cel adevărat. Asachi, cunoscând foarte bine anacronismul lui Cantemir, su căutat să-l desvinovătească, făcând din Baiazet I, Baiazet II. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA, R. I 94/1. / Ceea ce nu corespunde spiritului timpului. Din oricare [epocă a dezvoltării spiritului dreptului public al Romanilor] am porcesce [spre a analiza opiniile lui Barnuțiu], am da de anachronisme. MAIORESCU, CR. III 107. [Pl. -nisme. / și: anachronism (scrie și : anachronism) s.n.]

- N. din fr. anachronisme.

ANACRONÍSTIC, -Ă adj. De anacronism, caracteristic anacronismului. O bizarerie anacronistică, cu totul comică.
ODOBŢESCU, I 392.

- Formație adjectivală (derivată cu suf. -ic) dela un anacronist neexistent dar cerut de anacronism (cf. sofistic față de sofiat și sofism).

ANADOL s.n. (Învechit) Specie de blăni importate din Anadol (=Anatolia). Blăni de nafea, cu anadoluri. DOC. (1780), ap. ŞIO. [Pl. -doluri.]

- Din turc. Anadol Asiatică (grec. "orient")
ŞIO.

ANADOLĪÂN, -Ă adj., s.m. și f. (Locuitor) din Anadoli; soldat turc din Anadoli. CADE. [Pronunț. -le-an. / Pl. -lani, -lene.]

- Derivat dela Anadol cu suf. -ean.

ANADOLĪESC, -ĂSCĂ adj. Din Anadol. Călărima anadolescă. ALEXANDRI, ap. CADE.

- Derivat dela Anadol cu suf. -esc.

ANAERÓB, -Ă adj. (Despre micro-organisme, în opoziție cu a e r o b) Care trăește fără să consume oxigenul din aerul atmosferic. Putrefacția se datorește în primul rând unor bacterii anaerobe, care descompun țesăturile. [și : (învechit)]

anaeróbiu,-ie adj. CADW.]

-N. din fr. anaérobe.

ANAFROBIE s.f. Viață a microorganismelor care nu pot trăi în aer. ENC.AGR.

-N. din fr. anaérobie.

ANAFROBIU,-IE adj. v. anaerob.

ANAFEMA s.f.,adj. v. anatema.

⁶¹²
ANAFILACTIC,-A adj. (Med.) Cu caracter sau pe bază de anafilaxie. Un om... va putea primi fără pericol, într-o transfuzie, până la 40 cm.cubi de sânge citratat în proporție de 3/0. În plus aceleași reacțiuni anafilactice. RALHA, H.O.62. / Șoc anafilactic = reacțiune violentă a organismului, provocată de injectarea sau înghițirea unei anumite substanțe.

-N. din fr. anaphylactique.

ANAFILAXIE s.f. (Med.) În opoziție cu imunitate) Creștere a sensibilității față de o otravă sau de o albumină, datorită prezenței acestora în sânge. [Pl.-xii.]

- N. din fr. anaphylaxie.

ANAFOR s.m. Vârtej format în lungul țărnelor unui curs de apă; vârtej, bulboană, sorb, vârtejul unei spe curgătoare. C.V. II 5. [termen marinăresc]. Tinca... S'au înecat amân-

doi copiii ; Spiro, Anaforul din balta umblătoare. Sorbul : D
VIDOGLU, 0.35. Anaforul a tras la fund pe cel care nu ține să
înnoate. C.V. II 5. [Pl. -foane.]

- Din ngre.

idem. Cf. BULL LINGV: V